

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Trest smrti v historii českého státu

Plzeň 2013

Jana Jindrová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Studijní program Právo a právní věda

Studijní obor Právo

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Trest smrti v historii českého státu

Vedoucí práce: JUDr. Petr Beránek Ph.D.

Katedra právních dějin

Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Jana Jindrová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Trest smrti v historii českého státu“ zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

V Plzni 2013

.....
Jindrová Jana

Děkuji JUDr. Petru Beránkovi Ph.D. za ochotu a cenné rady, které mi při vypracování mé diplomové práce poskytl.

OBSAH

1	ÚVOD.....	1
2	POJEM TRESTU A TRESTU SMRTI	3
2.1	Pojem a účel trestu.....	3
2.1.1	Pojem trestu a jeho účel v historii.....	4
2.2	Trest smrti a způsoby jeho provedení	6
3	PRÁVNÍ ÚPRAVA TRESTU SMRTI V JEDNOTLIVÝCH OBDOBÍCH ČESKÉHO STÁTU	8
3.1	Raný feudalismus - Velkomoravská říše	8
3.1.1	Obecně o vývoji soudnictví a trestního práva	8
3.1.2	Právní úprava trestu smrti	9
3.2	Raný feudalismus - Přemyslovský stát	11
3.2.1	Obecně o vývoji soudnictví a trestního práva	11
3.2.2	Právní úprava trestu smrti	11
3.3	Období rozvinutého feudalismu.....	12
3.3.1	Obecně o vývoji soudnictví a trestního práva	12
3.3.2	Právní úprava trestu smrti	14
3.3.3	Výkon trestu smrti	15
3.3.4	Ordály	16
3.3.5	Ukázka soudního procesu - Vzpoura proti Soběslavovi	17
3.4	Stavovský stát	17
3.4.1	Obecně o vývoji soudnictví a trestního práva	17
3.4.2	Právní úprava trestu smrti	18
3.4.3	Výkon trestu smrti	21
3.4.4	Ukázka soudního procesu - Daliborův nález	25
3.5	Absolutismus	25
3.5.1	Obecně o vývoji soudnictví a trestního práva	25
3.5.2	Právní úprava trestu smrti	26
3.5.3	Výkon trestu smrti	30
3.5.4	Ukázka soudního procesu - Staroměstská poprava.....	31
3.5.5	Exkurz do čarodějnických procesů	32
3.6	Kapitalismus	34

3.6.1	Obecně o vývoji soudnictví a trestního práva	34
3.6.2	Právní úprava trestu smrti	34
3.7	Trest smrti v období od vzniku Československého státu do roku 1989.....	36
3.7.1	Období 1. Republiky.....	37
3.7.2	Protektorát Čechy a Morava	38
3.7.3	Období od roku 1945 do 1948	41
3.7.4	Období od roku 1949 do 1960	43
3.7.5	Období od roku 1961 do 1989	46
4	EXKURZ DO PRÁVNÍ ÚPRAVY TRESTU SMRTI NA MEZINÁRODNÍ ÚROVNI S OHLEDEM NA ČESKOSLOVENSKO A ČESKOU REPUBLIKU	48
4.1	OSN	48
4.2	Rada Evropy	49
4.3	Evropská unie	50
5	DISKUSE O MOŽNÉ OBNOVĚ TRESTU SMRTI V ČESKÉ REPUBLICE	51
5.1	Argumenty zastánců trestu smrti	51
5.2	Argumenty odpůrců trestu smrti	53
6	ZÁVĚR.....	54
	SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	57
	SEZNAM PŘÍLOH.....	62
	RESUME	63

1 ÚVOD

Tématem mé diplomové práce je „Trest smrti v historii českého státu“. Na téma „trest smrti“ se stále vedou diskuse, a to především mezi laickou veřejností, která se rozděluje na dva tábory – na zastánce trestu smrti a na jeho odpůrce. Když se mě někdo zeptá, do jaké skupiny patřím, neumím jednoznačně odpovědět. Každá věc má své pro a proti, tedy i trest smrti. Toto téma jsem si tedy vybrala, abych se o problematice trestu smrti dozvěděla více informací. Chtěla bych si udělat ucelený názor na trest smrti, na základě kterého bych se připojila buď k zastáncům, nebo odpůrcům (anebo zůstala u svého nejednoznačného názoru). Dalším důvodem tohoto tématu je skutečnost, že mě historie českého státu vždy přitahovala. Proto jsem při výběru tématu mé diplomové práce zvolila právě historii trestu smrti.

Ve své práci chci tedy toto téma hlouběji analyzovat, neboť trest smrti prodělal ve vývoji českého státu (avšak nejen českého) dlouhý vývoj, který nakonec vyústil ve zrušení tohoto trestu, a to určitě ne bezdůvodně.

Cílem mé diplomové práce tedy bude zmapovat vývoj trestu smrti v české historii od počátku českého státu až do roku 1990, kdy byl trest smrti zrušen. Ve své práci projdu období raně feudálního státu, kdy se český stát začal utvářet, přes rozvinutý feudalismus, poté absolutismus, až do současnosti, kdy trest smrti již u nás uzákoněn není. V těchto etapách historie našeho státu se zaměřím na platné právo, které zde platilo, především trestní zákoníky.

Na úvod přiblížím čtenáři pojem trestu a trestu smrti a také formy jeho výkonu. Zaměřím se také na účel trestu a v krátkosti popíši formování pojmu trestu na území našeho státu.

V další kapitole seznámím čtenáře s vývojem trestu smrti na našem území v počátcích českého státu, tedy v období raného a rozvinutého feudalismu, kdy soudnictví ještě nebylo rozvinuto, převažovala ochrana panovníka, vražda byla soukromoprávní povahy, do 12. století i útok na panovníka byl považován za soukromý delikt. Zaměřím se také na ordály, které se praktikovaly až do 14. století, a na způsoby, kterými byl trest smrti vykonáván. Dále budu pokračovat

absolutismem. V této etapě vývoje českého státu bylo vydáno několik trestních zákoníků. V 17. století se rozmohlo stíhání čarodějnictví. V českých zemích sice nedošlo k takovému rozmachu, jako v jiných zemích, nicméně i u nás se čarodějnické procesy vyskytovaly. Proto čtenáři přiblížím i toto téma. Nakonec se zaměřím na trest smrti po vzniku Československé republiky v roce 1918, kdy bylo převzato recepční normou trestní právo Rakouska-Uherska. Trest smrti byl ojedinělý. Změna nastala po roce 1939. V období protektorátu Čechy a Morava byl trest smrti hojně využíván, především pak v období Heydrichiády, kdy se trest smrti stal účinným nástrojem, jak se zbavit nepohodlných osob. 50. léta 20. století jsou známá především politickými procesy, nejznámější je určitě proces s Miladou Horákovou. Trest smrti byl zrušen v roce 1990, v roce 1991 byl jeho zákaz prohlášen v Listině základních práv a svobod.

Dále se zaměřím na úpravu trestu smrti v mezinárodním měřítku. Zde přiblížím čtenáři především dokumenty o lidských právech, a organizace, které se trestem smrti zabývají.

Na konci své práce v krátkosti uvedu některé argumenty zastánců a odpůrců trestu smrti.

V závěru své práce shrnu nejdůležitější mezníky trestu smrti v historii, a zhodnotím celý vývoj tohoto trestu.

2 POJEM TRESTU A TRESTU SMRTI

2.1 Pojem a účel trestu

S trestem se každý z nás jistojistě někdy setkal. Obecná definice trestu neexistuje. Všeobecně se trestem rozumí nějaká újma za nevhodné chování. V trestněprávní rovině se pak trestem rozumí újma za protiprávní chování. „*V našem trestním právu je trest prostředkem státního donucení, který stát užívá k ochraně zájmů chráněných trestním zákonem, ochraně společnosti před trestnými činy a jejich pachateli. Jedná se o újmu na svobodě, majetkových nebo jiných právech odsouzeného, které může pachateli trestného činu uložit jen soud.*“¹ V našem právním řádě platí zásada personality trestu, tzn., že trest by měl postihovat především jen pachatele trestného činu, nikoliv další osoby. Ukládání trestů pouze soudy je zakotveno v čl. 40 LZPS a také čl. 90 Ústavy ČR. Zároveň platí zásada „nulla poena sine lege (není trestu bez zákona).

S pojmem trestu úzce souvisí jeho účel. Každý trest musí nějaký účel mít, neboť bez účelu by trest postrádal smysl. Dalo by se říct, že trest je definován především svým účelem. Existují dvě základní koncepce účelu trestu. První koncepcí jsou teorie absolutní, podle kterých se trestá, protože bylo spácháno zlo. Základem je teorie odplaty - jediným důvodem pro uložení trestu je ono spáchané zlo a žádný jiný účel se trestem nesleduje. Absolutní teorie jsou již dnes zastaralé, nikoli však překonané. „*V současné době došlo k oživení tohoto pojetí ve formě teorie „spravedlivé odměny“, které lze charakterizovat myšlenkou, že trestní sankce by se měly ukládat, protože si je pachatel zaslouhuje. Teorie spravedlivé odměny zahrnuje odplatu, mstu a odvetu.*“² Druhou koncepcí jsou teorie relativní, které naopak účel trestu vidí v tom, aby nebylo zlo dále páčáno. Cílem není odplata pachateli za protiprávní čin, ale zabránění páčání další trestné činnosti. Objevuje se zde tedy i další prvek, a to ochrana společnosti. Mimo tyto dvě základní teorie stojí teorie smíšené, které jsou kombinací výše uvedených teorií. Spojují v sobě jak odplatu pachateli za spáchaný trestný čin, tak ochranu společnosti.

¹ JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. Vyd. 2. Praha: Leges, 2010 s.349

² Tamtéž, s. 349

Setkat se však můžeme i s jinými teoriemi, které se však od pojetí absolutních a relativních teorií mnoho neliší. Mgr. Jan Lata považuje za vhodnější používat teorie retribuční a utilitární, které se uplatňují v anglosaské literatuře. „*Dle retribučních teorií je trest ospravedlněn samotným spáchaním zločinu a žádný byt' sebeprospěšnější účel trestu, nemůže plně ospravedlnit jeho uložení. Trest je nutno uložit tomu (a jen tomu), kdo spáchal zločin, kterému trest musí být úměrný, výše trestu tak závisí jen na spáchaném zločinu a na žádných jiných aspektech.*“³ Toto pojetí je velmi podobné teoriím absolutním, nicméně podle Jana Lata je absolutní teorie vymezena velmi úzce, proto dává přednost právě pojetí retribučnímu. „*Naopak utilitární teorie se zajímají především o budoucí následky uloženého trestu, který má být ukládán s ohledem na cíle trestní politiky; spáchaný zločin je z hlediska ukládání trestu druhotný.*“⁴ Mezi utilitární teorie jsou řazeny teorie odstrašující (zahrnující v sobě individuální a generální prevenci), nápravné (náprava pachatele), izolační (izolace pachatele od společnosti) a restituční (odstranění následků).

Účelem trestu v našem právním řádu je ochrana společnosti, zabránění pachateli v páchání další trestné činnosti, náprava pachatele (aby vedl řádný život), a výchovné působení na společnost. Ochrana společnosti je nejdůležitějším účelem trestu, dalo by se i říct, že ostatní účely jsou spíše jen prostředkem k dosažení ochrany společnosti. V trestu se tedy kombinuje funkce ochranná, funkce eliminační, funkce nápravná, a také odstrašující, kdy pohrůžka trestu má odradit potencionální pachatele od páchání trestné činnosti.

2.1.1 Pojem trestu a jeho účel v historii

Pojem trestu a jeho účel byl v historii českého státu chápán různě, vyvíjel se v závislosti na tom, jak se vyvíjela společnost. Na počátku českého státu, kdy platilo obyčejové právo z dob předstátních společností, zde byl institut krevní msty, což byla msta pachateli za nějaký nedovolený čin. Krevní msta byla vykonávána svépomocí, často se řídila heslem „oko za oko, zub za zub“. V tomto období byl trest chápán tedy jako odplata. Toto pojetí převládalo po dlouhou dobu. Ve středověku se sice začalo upouštět od svépomoci, nicméně i v tomto období byl

³ LATA, J.: *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007, s.7

⁴ tamtéž, s.7

trest spíše odplatou, i když vykonávanou státním aparátem. Ještě v *Constitutio Criminalis Theresiana* se setkáváme s pojetím trestu jako odplaty „*Podle koncepcí Tereziány mělo potrestání pachatele především pomstít škodu způsobenou jednotlivci či společnosti a tresty měly tedy charakter msty na odsouzeném.*“⁵ Obrat nastal vydáním Všeobecného zákoníku o zločinech a trestech za ně v roce 1787 Josefem II. „*Tresty měly již především přispívat k převýchově pachatele.*“⁶ Tímto se do ukládání trestů začala promítat preventivní funkce. Na tento zákoník poté navázal Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803, který v novelizovaném znění z roku 1852 platil u nás až do roku 1949. Roku 1950 byl vydán v rámci právní dvoutletky nový trestní zákon, jehož účelem bylo chránit lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce a vychovávat k dodržování pravidel socialistického soužití, a to za použití pohružky trestu nebo uložení trestu. Ustanovení §17 pak objasňovalo účel trestu, kterým bylo zneškodnit nepřátele pracujícího lidu, zabránit pachateli v páchání další trestné činnosti, vychovávat pachatele a zároveň působit výchovně na společnost⁷. Tento zákon platil jen několik let, neboť již v roce 1961 byl přijat nový trestní zákon, jehož účel se však od předchozího zákoníku neodlišoval, účelem bylo tedy především chránit společnost a socialistickou republiku, později (po novelizacích) ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob. Účel trestu zakotvoval §23, který již, na rozdíl od předchozího zákona, neobsahoval zneškodnění nepřátel pracujícího lidu. Účelem trestu tedy byla ochrana společnosti, dále zabránění pachateli v další trestné činnosti, výchova pachatele a výchovné působení na společnost⁸. Tento zákon u nás platil až do roku 2009, kdy jej od 1. ledna 2010 nahradil trestní zákoník. Tento zákoník již svůj účel ani účel trestu výslovně neuvádí a ponechává to na trestněprávní nauce, nicméně i dnes je účelem trestu především ochrana společnosti a převýchova pachatele.

⁵ MALÝ, K. a kol.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. s. 197

⁶ Tamtéž, s. 198

⁷ zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, §17

⁸ zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, §23

2.2 Trest smrti a způsoby jeho provedení

Jak již bylo výše uvedeno, trestem se rozumí újma pachatelí za protiprávní jednání. Trest smrti, nazývaný též absolutní či nejvyšší trest, je proto újma pachatelí za protiprávní jednání, která vede ke smrti pachatele.

Trest smrti byl a je vykonáván různými způsoby. Středověké způsoby trestu smrti, které byly často kruté, v rozvinutých státech již téměř vymizely, avšak najdou se státy či společnosti, ve kterých se i dnes s nimi můžeme setkat. Mezi nejčastější způsoby nejvyššího trestu na našem území patřilo stětí, oběšení, upálení, také lámání kolem, pohřbení za živa, avšak dochovaly se také záznamy o nabodnutí na kůl, opékání nad ohněm, rozčtvrcení.

Stětí, tj. oddělení hlavy od těla, bývalo u nás trestem vyhrazeným především pro šlechtice. Může být proveden sekyrou nebo mečem. Na území českého státu se používal rovný, oboustranný meč.⁹ U tohoto trestu je nutná fyzická kondice a velká zručnost kata. Nezřídka se stávalo, že kat musel úder mečem opakovat, což se však nelíbilo tehdejší společnosti, která dávala velmi najevo svoji nelibost a často kata po nepovedené popravě kámenovala. Společnost navíc uznávala, že pokud ani po třetí ráně není odsouzený mrtev, je to projev jeho nevinny a měl by být propuštěn.

Velmi častým trestem bylo oběšení. Tento trest byl považován za zneuctvující. Uplatňoval se především u mužů. Nejběžnější bylo oběšení na šibenici, což bývala často zděná a stálá stavba, mrtvola tam pak visela až do úplného rozpadnutí.¹⁰ Stávalo se však, že tento trest byl z milosti přeměněn na stětí, popř. o stětí bylo rozhodnuto z důvodu zápachu mrtvoly, která na šibenici visela. K oběšení se používal převážně provaz, ale bylo možné použít také řetěz.

Pohřbení za živa spočívalo v zahrabání odsouzeného do země, kde se udusil. Někdy byl tento trest zmírněn probodnutím kůlem. Pohřbení za živa se uplatňovalo výhradně u žen. Odsouzená žena byla posazena do jámy, obklopena kopřivami a bodlácím a poté bylo kůlem probodnuto její srdce.¹¹

Nejkrutějším trestem, alespoň podle mého názoru, bylo naražení na kůl. Spočívalo v zaražení kůlu do lidského těla, a to nejčastěji řitním otvorem. Někdy

⁹ JÍLEK, F.: *Vyznání na mučidlech: texty ze starých knih černých, jinak smolných*. Praha: Fr. Borový, 1937, s. 75

¹⁰ Tamtéž, s. 74

¹¹ Tamtéž, s. 81

byl kůl s odsouzcem vztyčen, a kůl dále pronikal vahou těla. V případě, že kůl byl ostrý, docházelo ke smrti rychleji, v opačném případě mohlo trvat i několik dní, než dotyčný zemřel.¹²

Trest smrti rozčtvrcením byl u nás ukládán především za zradu. Při tomto trestu dochází k odřezávání či k trhání části těla. U nás byl odsouzenec přivázan ke čtyřem kolům a kat jej mečem rozsekal na čtyři části. Někdy se používali také koně. Každá ruka a noha byla přivázána k jednomu koni, kteří se poté rozešli každý na jinou stranu. Tím došlo k odtrhání údů od těla a k následné smrti.¹³

Lámání kolem spočívalo na našem území v lámání údů velkým kolem. Lámání kolem se mohlo uskutečnit odshora nebo odspoda. V případě lámání odshora docházelo většinou ihned ke smrti, neboť kolo nejprve mířilo na hrdlo, a teprve poté byly zpřeráženy ostatní údy. Krutější však bylo lámání odspoda, kdy nejprve došlo ke zpřeražení údů, a teprve následně k přeražení hrdla. Aby byl úder kola účinnější, podkládaly se ruce a nohy odsouzence trojhrannými dřevy.¹⁴ Tělo poté bylo často vpleteno do kola a vystaveno. Někdy byly také odsouzenci jen zpřeráženy údy a do kola byl vpleten zaživa. Poté byl vystaven a ponechán napospas smrti.

Upálením se trestalo nejčastěji zhárství, později také čarodějnictví. Upalovalo se na hranici a při nejsurovějším způsobu byl odsouzenec upalován zaživa. Při mírnějších podobách tohoto trestu došlo ke smrti ještě před upálením, např. udušením, popř. jiným způsobem, a upáleno bylo už jen mrtvé tělo.

¹² MONESTIER, M.: *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost ve světě a českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Rybka, 1998. s. 69

¹³ JÍLEK, F.: *Vyznání na mučidlech: texty ze starých knih černých, jinak smolných*. Praha: Fr. Borový, 1937, s. 80

¹⁴ Tamtéž, s. 78

3 PRÁVNÍ ÚPRAVA TRESTU SMRTI V JEDNOTLIVÝCH OBDOBÍCH ČESKÉHO STÁTU

Jak se český stát vyvíjel, vyvíjelo se i trestní právo, a s tím i trest smrti. V této hlavní části mé diplomové práce se budu zabývat podrobněji právními předpisy, které na našem území platily, popíši vývoj trestu smrti v různých historických obdobích, a to od počátků českého státu, přes absolutismus, až do 20. století. Na úvod každé podkapitoly vždy popíši systém soudnictví a trestního práva, poté se zaměřím na právní úpravu. Na konec se budu zabývat trestem smrti v praxi, vycházet zde budu především ze smolných knih. V některých obdobích také v krátkosti nastíním nějakou slavnou či jinak zajímavou popravu. Poslední část této kapitoly, tedy období od vzniku Československého státu do roku 1989, pak bude rozdělena na jednotlivá podobdobí, ve kterých nastíním právní úpravu tohoto trestu. Nebudu se tedy v tomto období již ve větší míře zabývat vývojem soudnictví a trestního práva, neboť to již není potřeba.

Hned v úvodu bych chtěla upozornit, že po dlouhou dobu se nerozlišovalo mezi právem soukromým a právem veřejným, proto se nerozlišovalo ani mezi právem trestním a právem civilním. Trestní i civilní proces měly stejné zásady, základem byl princip obžalovací, tedy podnět k řízení musel vzejít od žalobce.

3.1 Raný feudalismus - Velkomoravská říše

3.1.1 Obecně o vývoji soudnictví a trestního práva

Počátky dějin českého státu spadají do 9. století n.l. Prvním státním útvarem na našem území byla Velkomoravská říše. V tomto období zde platilo obyčejové právo předstátních společností. Soudnictví tehdy bylo v samotných počátcích. V čele Velkomoravské říše stál kníže, který soustředil ve svých rukou veškerou moc, tedy i soudní.

3.1.2 Právní úprava trestu smrti

Nalézt počátky trestu smrti není lehké. Ve starších dobách, které byly založeny na rodových seskupeních, neexistoval orgán, který by stíhal trestné činy z vlastní iniciativy. Spory uvnitř rodu řešil s největší pravděpodobností rodový stařešina, spory mezi rody byly řešeny patrně soukromou, resp. krevní mstou. V případě, že příslušník jednoho rodu zabil příslušníka druhého rodu, měl každý příslušník rodu zabitého právo i povinnost pomstít se na jeho vrahovi. Krevní msta tak není trestem smrti v pravém slova smyslu, jde o mstu vykonávanou příbuzným nebo členem rodu, což často vedlo k vyvraždění celého kmene, kdežto trest smrti je vykonáván osobou k tomu povolánou a po řádném procesu, čímž daný spor končí jednou provždy. Institut krevní msty tak vlastně předcházela trestu smrti.

Otázkou je, zda již v předstátních společnostech se uplatňoval trest smrti, kterému předcházelo odsouzení nějakým orgánem např. rodovým stařešinou. Podle Josefa Svátka slovanské kmeny trest smrti neznali, trest smrti se na naše území dostal teprve s příchodem křesťanství, a to ze sousedního Německa, kde trest smrti byl znám již od dávných dob. V souvislosti s narůstáním obchodních styků s Německou říší se začali na našem území usazovat němečtí kupci, kteří si vymínili, že budou podléhat právu jejich vlasti, a právě až s nimi měl přijít podle Svátka na naše území i trest smrti.¹⁵ Odkazuje přitom na Kosmovu kroniku, kde Kosmas píše, že „... *nebylo ani zlodějů, ani loupežníků, ani nuzných. Žádný zločin nebyl u nich těžší než krádež a loupež*“, trestem nejvyšším pak byl trest vyhnanství¹⁶. Podle Josefa Svátka by se trest smrti na našem území měl tedy objevit někdy ve druhé polovině 9. století, což znamená až v období Velkomoravské říše. Sám poukazuje na to, že první zprávy o trestu smrti pocházejí z první poloviny 10. století (vrah svaté Ludmily byl sněmem odsouzen k trestu smrti) a první zmínka o katu v Čechách se objevuje až v roce 995.¹⁷

Pokud by měli J. Svátek a Kosmas pravdu (že Slované neznali zločin vraždy), nemohla by existovat u Slovanů patrně ani krevní msta. Toto pojetí však vyvrací H. Jireček, podle kterého Kosmas starou slovanskou společnost

¹⁵ SVÁTEK, J.: *Dějiny poprav a katů v Čechách*. vyd. 1. Praha: Havran, 2004. s. 12

¹⁶ KOSMAS: *Kosmova Kronika česká*. [z angl. Orig. přel. Hrdina, K. a Bláhová, M.]. 5. vyd., (Ve Svobodě 1. vyd.). Praha: Svoboda, 1972. s. 14

¹⁷ SVÁTEK, J.: *Dějiny poprav a katů v Čechách*. vyd. 1. Praha: Havran, 2004. s. 15

zkreslil. Doslova uvádí: „*Jest to úkaz i u historiků jiných národův se opakující, že sobě libují v kreslení domnělého zlatého věku, v kterémž jakoby národové zprvu byli žili, z něho pak ve stav pozdější, méně utěšený, přešli.*“¹⁸ Podle mého názoru fakt, že první zprávy o trestu smrti pocházejí podle Josefa Svátka až z 10. století, mnoho o tomto trestu na našem území nevyovídá. Není vyloučeno, že již dříve se trest smrti uplatňoval. Dobové záznamy, kterých není mnoho, většinou pojednávají o významných rodech, tedy především o panovnících a jejich příbuzných, proto také první zmínky o trestech smrti se objevují v souvislosti právě s nimi. Není však pochyb, že kriminalita se vyskytovala i u obyčejných lidí, o kterých však dobové záznamy mlčí. Uvědomíme-li navíc, že neexistovalo stíhání zločinců ex offio, a záleželo proto na samotných obětech zločinů či jejich příbuzných, zda svůj spor předloží soudnímu orgánu, či se pomstí sami, můžeme říci, že před soudní orgán se dostával jen malý zlomek případů. Neméně důležitý také je fakt, že ono vyhnanství se trestu smrti de facto rovnalo.

Z druhé poloviny 9. století pochází nejstarší slovanská právní památka, a to Zákon sudnyj ljudem, neboli Soudní zákon pro laiky. Vzorem byla byzantská Ekloga, která trest smrti připouštěla, nicméně Zákon sudnyj ljudem některé tresty (především trest smrti) zmírnil, a tak v tomto souboru trestního a rodinného práva trest smrti nenalezneme. Tento zákon však platil podpůrně, pouze doplňoval obyčejové právo.

V Kosmově kronice nalezneme první zmínku o šibenici v souvislosti s kněžnou Libuší („...*až on pouhým pokynem svým bez vašeho mínění toho odsoudí, onoho dá zabít, jednoho rozkáže vsadit do vězení, jiného oběsit na šibenici*“¹⁹), avšak sám Kosmas uvádí, že Kniha první, ve které se právě tato zmínka nachází, se nemusí zakládat (a patrně ani nezakládá) na pravdě, neboť tato kniha se skládá z pověstí vyprávěných starci.

¹⁸ JIREČEK, H.: *Slovanské právo v Čechách a na Moravě. 1, Doba nejstarší: Od prvních zpráv do konce X. století.* Praha: Karel Bellmann [distributor], 1863. st. 140

¹⁹ KOSMAS: *Kosmova Kronika česká.* [z angl. Orig. přel. Hrdina, K. a Bláhová, M.]. 5. vyd., (Ve Svobodě 1. vyd.). Praha: Svoboda, 1972. s. 18

3.2 Raný feudalismus - Přemyslovský stát

3.2.1 Obecně o vývoji soudnictví a trestního práva

Po zániku Velkomoravské říše se moci chopil rod Přemyslovců, který začal sjednocovat české území a začal se zde formovat český stát. Nicméně i v tomto období nebylo soudnictví příliš rozvinuto. Soudní moc vykonával panovník na dvorských sjezdech, které svolával k řešení důležitých problémů. Za vlády Boleslava I. se začala utvářet hradská soustava. Do čela hradišť dosazoval kníže své úředníky, kteří zde vykonávali výkonnou moc jménem knížete. Do jejich pravomoci patřilo také soudnictví.

3.2.2 Právní úprava trestu smrti

I po nástupu Přemyslovců na knížecí stolec se uplatňovala především soukromá msta. Zabití bylo stále považováno za soukromoprávní delikt. V tomto období se ale již projevuje snaha soukromou mstu omezit, a to ve prospěch náhrady škody, což dosvědčují Dekreta Břetislavova. „*Soukromá msta je postupně omezována placením náhrady za způsobenou škodu či výkupem z krevní msty, který se ve staré terminologii nazýval příhlavní peníze (peníze za hlavu – vraždu).*“²⁰ Dekreta Břetislavova byla vyhlášena roku 1039 knížetem Břetislavem nad hrobem sv. Vojtěcha. V těchto dekretech nalezneme počátky stíhání zločinů ex offio a také se zde poprvé objevuje boží soud – ordál. Stíhání zločinců měli na starost arcikněží, kteří měli jména těch, o kterých se proslýchalo, že někoho zabili, oznámit správci hradu. Ti pak měli tyto potencionální vrahy obeslat k soudu, kde se buď k vraždě přiznali, nebo pokud zapírali, měl rozhodnout o vině ordál žhavým železem, popř. ordál vody. Trest smrti avšak ani zde nenalezneme, nejvyšším trestem bylo vyhnání z království, a to za bratrovraždu, otcovraždu, vraždu kněží, kde stačilo patrně pouhé obvinění z těchto zločinů.²¹ Vyhnání z království ale nemělo od trestu smrti daleko, neboť ti, co byli vyhnáni, měli mít ruce přikované k trupu, čímž jejich šance na přežití nebyla vysoká.

²⁰ MALÝ, K. a kol.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. s. 143

²¹ Dekreta Břetislavova čl. IV. in: ADAMOVÁ, K. a SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 22

3.3 Období rozvinutého feudalismu

Z tohoto období pochází již více pramenů, z kterých máme možnost poznat, jak fungoval státní aparát, jak se formovalo české soudnictví a jaké zde platilo právo. Pro potřeby mé diplomové práce jsou důležité především následující prameny: Statuta Konrádova, Řád zemského práva a Práva zemská česká.

3.3.1 Obecně o vývoji soudnictví a trestního práva

Období rozvinutého feudalismu spadá do období mezi rokem 1055 a koncem 14. století. V této etapě našich dějin doznalo soudnictví mnoha změn, státní aparát se totiž začínal plně formovat.

Tak jako v předchozím období, i nyní se ještě vykonávalo soudnictví na dvorských sjezdech, popř. u dvorského soudu, který byl příslušný pro všechny obyvatele státu. Již ve 13. století byl však vytvořen zemský soud, kterému příslušelo soudit šlechtice. Děлил se na větší a menší zemský soud. Rozmáhala se také správa vrchnostenská, kdy nad poddanými vykonával soudní pravomoc majitel panství (příslušník vládnoucích vrstev). S rozvojem měst ve 13. století začínala vznikat městská správa. Města získávala od svého zakladatele privilegia, která zakládala městům pravomoc soudní a výkonnou. Začínaly tak vznikat další soudy, a to soudy městské, které soudily spory mezi měšťany. V královských městech se tak vytvořilo relativně samostatné soudnictví, soudnictví poddanských měst bylo závislé na vrchnosti. Hradskou správu, která ve 13. století zanikla, dá se říct, nahradila správa krajská, v jejímž čele stáli poprávci, kteří měli za úkol stíhat zločince, později zde vznikly krajské soudy, které vykonávaly soudnictví nad svobodnými v kraji. Vedle toho se začaly objevovat i drobnější soudy, jako manský soud, mezní soud, horní soud, ... Nad duchovními osobami vykonávaly jurisdikci soudy církevní.

I přes rozvoj soudních orgánů, patřila hrdelní pravomoc nejdříve pouze panovníkovi, který později tuto svoji pravomoc propůjčoval královským městům nebo vrchnostem. Již ve 13. století měla některá města právo hrdelního soudnictví. Vyvrcholením je rok 1337, kdy královská města získala hrdelní pravomoc od Jana Lucemburského. Ponechal si však hrdelní soudnictví nad některými těžkými zločiny.

Hrdelní pravomocí, tzn. pravomocí ukládat trest smrti a vykonávat popravy, byly tedy v tomto období nadány vedle panovníka: zemský soud nad šlechtici, městské soudy nad měšťany a vrchnostenské soudy nad poddanými. Vzhledem k výše uvedenému je nutné rozlišovat především mezi právem šlechtickým a právem městským, které ale po dlouhou dobu není jednotné.

Trestní řízení mělo stále charakter soukromoprávní, iniciativa musela tedy přicházet od poškozeného, ovšem pomalu se začínal prosazovat názor, že některé zločiny se dotýkají zájmu celého státu. S rozvojem společnosti byla potřeba chránit stát a také církve, proto se začínaly vyčleňovat trestné činy, které byly stíhány z úřední povinnosti, např. krajští poprávci měli povinnost stíhat narušitele veřejné bezpečnosti. Pod vlivem církve se z úřední pravomoci stíhalo kacířství, a od 12. století také útok na panovníka.²² Také v případě, že byl pachatel přistižen přímo při činu, nečekalo se na žalobu, nýbrž byl stíhán z veřejné iniciativy.²³ Dále, podle obecného nálezu z roku 1378²⁴, bylo stíháno vytasení meče nebo prolití krve před nejvyšším písařem u zemských desek bez potřeby žaloby. V případě prolití krve čekala pachatele ztráta hrdla.

K trestu smrti mohl být pachatel odsouzen prakticky za kterýkoli delikt, neboť neexistovala žádná právní úprava, která by stanovila meze při ukládání tohoto trestu. Často ale ke ztrátě hrdla, i přesto, že rozsudek na tento trest zněl, nedošlo. Stále totiž šlo o (vyjma několika výjimek) soukromoprávní spor, a záleželo na žalobci, zda bude chtít tento trest vykonat. V tomto období stále především v zemském právu dochází k tomu, že žalobce a pachatel se vyrovnají jinak, za vraždu například finančním odškodněním, tzv. přihlavními penězi. Pokud by však na rozsudku a tedy na trestu smrti žalobce trval, pak se měl obrátit k pražskému purkrabímu, aby byla poprava provedena.²⁵

²² MALÝ, K.: *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995. s. 116

²³ KLABOUCH, J.: *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. 1. vyd. Praha, 1967, s. 236

²⁴ Sententiae a iudicio terrae Bohemiae latae, in: JIREČEK, H: *Codex juris Bohemici. Tomi II, Pars 2. Jus terrae atque jus curiae regiae saeculi XIV-mi*. Praha: [s. n.], 1870, s. 28

²⁵ RAUSCHER, R.: *Usmrcení člověka v českém právu zemském*. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927. Knihovna právnické fakulty university Komenského v Bratislavě; sv. 18. str. 64

3.3.2 Právní úprava trestu smrti

Zmínky o trestu smrti sice nalezneme již ve Statutech Konrádových, konkrétně o trestu kamenování („*Žádný sok at' nikoho neobviňuje, leč by škoda byla známa s bezpečným svědectvím sousedů; a bude-li sok usvědčen, nechť je kamenován za svědectví obecného tržiště.*“²⁶), nicméně nejvýznamnějšími prameny jsou právní knihy, neboť zde stále platilo právo obyčejové. Právní knihy sice nebyly zákonem, ovšem měly nezanedbatelné místo při soudních sporech. Jsou to právě tyto knihy, které zachycují obyčejové právo a jeho uplatňování při soudních řízeních. Je zde nutné upozornit na to, že následující právní knihy zaznamenávají obyčejové právo šlechtické.

Významnou právní knihou je především Řád práva zemského, což je překlad latinsky psané knihy *Ordo iudicii terrae*. Nešlo však o doslovný překlad, některé části byly přizpůsobeny dalšímu vývoji soudnictví a práva. Řád práva zemského poskytuje svědectví o procesním právu. Některé zločiny byly, jak jsem uvedla výše, již stíhané z úřední povinnosti. Tak např. v případě, že došlo k vraždě před králem nebo soudem, měl být vrah okamžitě popraven stětím bez potřeby podat žalobu.²⁷ Jiné zločiny byly sice před soudem projednány, stále se však řešily svépomocí. Příkladem může být únos dcery, kdy otec měl právo zabít svoji dceru i jejího únosce, pokud se dobrovolně za svého únosce vdala. To však neplatilo u dcery, která byla vdovou. Pokud si ho svého únosce vzala dobrovolně, trestem byla pouze ztráta věna „*neb jest vdovám svobodno muže pojieti, kterýž se jim líbí*“.²⁸

Ve 14. století vydal Ondřej z Dubé další právní knihu – Práva zemská česká. Ondřej z Dubé byl nejvyšší zemský sudí, a proto měl k právu hodně blízko. Práva zemská česká se zabývala také především procesním právem, avšak i zde nalezneme zmínky o trestech. Podle této knihy mohl např. v případě znásilnění dcery žalující otec nebo přímo dcera setnout hlavu násilníkovi; v případě, že dcera

²⁶ Statuta Konrádova, čl. 7, in: ADAMOVÁ, K. a SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. str. 28

²⁷ Řád práva zemského, čl. 33, in: JIREČEK, H: *Codex juris Bohemici. Tomi II, Pars 2. Jus terrae atque jus curiae regiae saeculi XIV-mi*. Praha: [s. n.], 1870, s. 217 - 218

²⁸ Řád práva zemského, čl. 84 a 85, in: JIREČEK, H: *Codex juris Bohemici. Tomi II, Pars 2. Jus terrae atque jus curiae regiae saeculi XIV-mi*. Praha: [s. n.], 1870. s. 248 - 250

se „znásilněním“ souhlasila, pak mohl setnout otec hlavu oběma.²⁹ Stále se tedy uplatňovala hlavně svépomoc, nyní však již posvěcená státem.

Dalším velmi důležitým pramenem jsou zemské desky nálezové, do kterých se zapisovaly obecné nálezy. Již výše jsem uvedla, že v roce 1378 byl vydán nález, podle kterého se vytasení meče před nejvyšším písařem u zemských desek trestalo useknutím ruky, a v případě, že byla prolita krev, ztrátou života.

3.3.3 Výkon trestu smrti

Mezi způsoby trestu smrti vykonávaných v tomto období patřilo mimo jiné stětí, oběšení, upálení, zahrabání, utopení. Je nutné ale připomenout, že právo nebylo v této době kodifikováno, tudíž ani tresty nebyly nijak uspořádány. Záleželo jen na soudci, jaký trest bude vyneseno, a tedy, v případě, že byl vyneseno trest smrti, také jakým způsobem bude proveden. Často trest smrti doprovázelo ještě nějaké zotřetí, např. utětí ruky či jiné zmrzačení.

Trest stětím se uplatňoval celkem často. Dokazují ho obě výše uvedené právní knihy, a také soudní nálezy. Tento trest, určen především pro šlechtice, byl považován za čestný odchod ze světa. Trest oběšením se vykonával na šibenici, jednalo se o trest zneuctvující a oběšenec byl často ponechán na šibenici do té doby, dokud se jeho tělo nerozpadlo. Bylo zakázáno s mrtvolou oběšence jakkoliv manipulovat, ztrátou hrdla se trestalo odříznutí těla, ale také uříznutí údů či krádež oběšencova oblečení. Trest upálením byl vyhrazen pro žháře. Doklady o trestu smrti utopením pak můžeme nalézt např. ve Starých letopisech českých: „ ... utopen jest slavný doktor kněz Johánek, vikář arcibiskupstvie pražského, pod mostem pražským, krále Vácslavovým rozkázaniem, protože proti jeho vuoli stvrdil opata kladrubského.“³⁰ Za zmínku zde stojí, že podle Klaboucha byl Johánek do Vltavy shozen již mrtvý. S největší pravděpodobností zemřel na mučidlech, a aby se zakryla smrt umučením, byl svázán do kozelce, zašit do pytle a hozen do Vltavy, neboť takovým způsobem se trestali odsouzení kněží.³¹

²⁹ *Nejvyššího sudího království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká.* čl. 21. Ed. ČÁDA, F. Praha: Česká akademie věd a umění, 1930. s. 130

³⁰ *Staré letopisy české* [z vratislavského rukopisu novočeským pravopisem vydává F.Šimek]. Praha: Historický spolek, 1937. s. 2

³¹ KLABOUC, J.: *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. 1. vyd. Praha, 1967. s. 23

Poprava byla veřejná a vykonávala se na popravišti, tj. na místě k popravám určeném, mohla se však výjimečně uskutečnit i jinde, např. na místě, kde byl čin spáchán.³²

3.3.4 Ordály

Ve 12. a 13. století se plně rozmohly boží soudy, používaly se jako důkazní prostředek a jejich podstatou bylo, že o vině či nevině rozhodne Bůh neboli vyšší moc. Tak se na našem území praktikovaly: ordál vodou a ordál železem (doloženy již v Dekretech Břetislavových³³), dále ordál přísahy, ordál soudním soubojem, atd.

Právě ordál soudním soubojem měl nejbližší k trestu smrti. Byl snahou odstranit krevní mstu a spočíval v souboji mezi žalobcem a tím, koho žalobce označil za vraha. První zmínka o něm se nachází ve Statutech Konrádových, podle kterých se měl souboj konat pouze s cizinci a jako zbraň byl použit kyj.³⁴ Postupem času se prosadila přesná a celkem podrobná pravidla souboje, jak dokládá Řád práva zemského. Před soubojem měli obě strany složit přísahu, nejprve žalobce a poté žalovaný. Pokud žalobce přísahu splétl, ztrácel při. Pokud uspěl, přistoupil k přísaze žalovaný, který ovšem při neúspěchu ztrácel nejen při, nýbrž i život (později byla obecným nálezem ztráta života změněna na doživotní žalář). Po přísaze se přikročilo k samotnému boji mečem (v případech nesvobodných kyjem). Vítěz pak poraženého „*jmá svú rukú stieti, a hlavu jemu mezi nohy vložití (leč by s královú volí a s panským povolením bylo mezi nimi lepší zjednáno)*“.³⁵ Poražený tedy nutně nemusel přijít o život. Po skončení souboje se již nemohl nikdo mstít, a to pod pohružkou ztráty života. Tímto mělo být zabráněno další mstě, neboť krevní msta často vedla k vyvraždění celého rodu. Pokud se žalovaný k souboji nedostavil ani po třetím upozornění, měl žalobce právo žalovaného zabít.

³² KLABOUCH, J.: *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. 1. vyd. Praha, 1967, s. 261

³³ Dekreta Břetislavova čl. IV. in: ADAMOVÁ, K. a SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 22

³⁴ Statuta Konrádova, čl. 37, in: ADAMOVÁ, K. a SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. str. 30

³⁵ Řád práva zemského, čl. 21, in: JIREČEK, H: *Codex juris Bohemici. Tomi II, Pars 2. Jus terrae atque jus curiae regiae saeculi XIV-mi*. Praha: [s. n.], 1870. s. 211

3.3.5 Ukázka soudního procesu - Vzpouřa proti Soběslavovi

Jako ukázkou jsem si vybrala potrestání vzpoury proti Soběslavovi, protože se jedná podle Jana Klaboucha o první český doložený soudní proces, a navíc vyniká velikou krutostí. Roku 1130 se skupina velmožů vzbouřila proti Soběslavovi. Pokusili se Soběslava zavraždit. Kníže však byl na hrozící útok upozorněn. Pachatelé byli zajati a dvorským sjezdem odsouzeni k smrti. Dva muži, kteří měli vraždu provést, byli usmrceni velmi krutým způsobem. Jak píše Jan Klabouch: „*Oba pochopové, kteří měli provést vraždu, byli vpleteni do kola, vyloupnuty jim oči, uřezány ruce a jazyk a s přeraženými hnáty pak naražení na kůl, kde bídne dokonali.*“ Dalším třem účastníkům vzbouření usekal kat všechny údy. Poslední tři, odsouzeni k trestu smrti po božím soudu, čekalo stětí. Břetislav, v jehož prospěch bylo vzbouření provedeno, byl oslepen.³⁶

Jan Klabouch na tomto procesu ukazuje praxi tehdejší doby. Nejvíce potrestáni byli obyčejní muži, kteří umírali ve strašných bolestech. Velmože stihl trest mírnější a nakonec biskup, který se vzbouření také účastnil, potrestání unikl.³⁷

3.4 Stavovský stát

3.4.1 Obecně o vývoji soudnictví a trestního práva

V tomto období bylo již soudnictví na vysoké úrovni. Pro šlechtice byl nadále v Čechách příslušný zemský soud, kterému však od konce 15. století konkuroval soud komorní. Komorní soud vznikl již koncem 14. století a zahrnoval působnost nad všemi zeměmi České koruny, avšak za vlády Vladislava II. působnost nad ostatními zeměmi ztratil a jeho působnost se tak omezovala jen na Čechy.³⁸ Nadále zde působily soudy vrchnostenské a městské, z nichž většina byla nadána hrdelní pravomocí. Některá menší panství svěřovala soudnictví nad poddanými okolním městům. V případě závažnějších trestních případů pak svolávaly vrchnosti soud hraniční, který byl složen ze soudců okolních měst.³⁹ Reformou prošla správa krajská, v jejímž čele stáli od začátku 16. století krajští

³⁶ KLABOUCH, J.: *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. 1. vyd. Praha, 1967, s.13

³⁷ Tamtéž, s. 14

³⁸ MALÝ, K. a kol.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. s. 63

³⁹ Tamtéž, s. 82

hejtmané, kteří však již neměli moc soudní. V 16. století vznikl soud apelační, který se stal odvolacím orgánem městských soudů. Zemský soud si udržel své postavení jako soud první a poslední instance. Ve věcech církevních byly příslušné soudy církevní, avšak ortel a výkon trestu ponechávaly na soudech světských.

3.4.2 Právní úprava trestu smrti

Vzhledem k tomu, že počátkem 15. století nebylo právo ještě kodifikováno, platilo zde stále právo obyčejové, doplněné obecnými nálezy zemského soudu. Významným pramenem z této doby je dílo Viktorina Kornelia ze Všehrd, které pojednává především o procesním právu, „O práviech, sudiech a dskách země české knihy devatery“, zkracováno na „Knihy devatery“. Na Moravě vznikly koncem 15. století Kniha Tovačovská a Kniha Drnovská. Ke kodifikaci šlechtického práva došlo na českém území teprve na přelomu 14. a 15. století, kdy Vladislav II. vydal Zemská zřízení království českého, známé spíše jako Vladislavské zřízení zemské. Pod vlivem politické situace v zemi došlo později k vydání dalších třech redakcí, a tak byl postupně tento zákoník vydán znovu v roce 1530 (vydána jen část zákoníku), 1549 a 1564. Na Moravě došlo ke kodifikaci zemského práva o několik let později. Zřízení zemské Markrabství moravského bylo vydáno v roce 1535, druhá redakce vyšla roku 1545, třetí pak roku 1562 a poslední v roce 1604. Právo městské je kodifikováno až koncem 16. století vydáním „Práv městských království českého“ neboli tzv. Koldínova zákoníku.

Zemské právo

Vladislavské zřízení bylo zemským sněmem přijato roku 1500. Zřízení nemělo výlučnou platnost, obsahovalo jen takové normy, které byly politicky důležité nebo měly pro právní praxi zvláštní význam.⁴⁰ Zároveň však ponechávalo mezi jednotlivými artikulemi dostatečné místo na připisování nových obecných nálezů. Ostatní se nadále řídilo právem obyčejovým.

⁴⁰ MALÝ, K. Ochrana vlastnictví ve Vladislavském zřízení zemském. In: MALÝ, K., PÁNEK, J. (eds.): *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8.12 2000 v Praze*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 2001. s. 207

Vladislavské zřízení zemské se skládalo především z nálezů zemského soudu. Tak bylo možné zde nalézt „Daliborův náleží“, který byl přijatý v roce 1497. Tento náleží se týkal poddanské vzpoury, při které by byl poddanými odňat pánovi statek, a podle něho je ztrátou hrdla potrestán „*ktož by koli ty lidi v uobranu přijali a statek tak odjatý k sobě přijal a jej sobě osoboval*“.⁴¹ Také se zde objevil již zmíněný náleží o vytasení meče u zemských desek.⁴²

Zřízení dále trestalo smrtí sepisování či šíření tzv. zrádných cedulí, což byly cedule, které urážely či jinak mířily proti království, pánům a zemským úředníkům. Na pachatele tohoto deliktu čekalo rozčtvrcení.⁴³ Zapomenuto nebylo ani na volbu českého krále, která měla probíhat dle starých obyčejů: „*Pakli by výtržek v tom kto v zemi učinil a jakú búrku anebo na zámky z té příčiny pustil, chtě někomu království dopomoci, aby takový čest, hrdlo, statek ztratil a z země vyhnán byl*“.⁴⁴ Stejný trest stihl i toho, kdo by se tohoto zastával. Smrtí by byl potrestán i ten, kdo by prosil o zemský úřad, který již byl obsazený.⁴⁵

Některé delikty, které se v praxi stíhaly ztrátou hrdla, zde uvedeny nebyly. Jednalo se především o delikty rodinné – bigamie, cizoložství. Tyto delikty byly nadále stíhány na základě práva obyčejového.

Vladislavské zřízení zemské zakazovalo vykonávat popravy v noci nebo tajně.⁴⁶

Po porážce stavovského povstání bylo vydáno v roce 1549 nové zřízení zemské. Od původního zřízení se odlišovalo především daleko větší ochranou panovníka. Do zřízení zemských byl vložen delikt „*crimen laesae majestatis*“, tedy urážka panovníka, který byl této doby stíhán na základě obyčejového práva. Panovník chtěl tímto zdůraznit svoje postavení. Pod *crimen laesae majestatis* patřily delikty, kterými by kdokoliv chtěl omezit panovníkovu moc. Jednalo se např. o svolávání sněmů a krajských sjezdů bez povolení panovníka⁴⁷, dále o puntování

⁴¹ Zřízení zemské království českého (dále jen VZZ), čl. 415. In: PALACKÝ, F.: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Díl 5.* Praha: [s.n.], 1862. s. 194

⁴² VZZ, čl. 429, in: AČ V. s. 206

⁴³ VZZ, čl. 416, in: AČ V. s. 194 -195

⁴⁴ VZZ, čl. 413, in: AČ V. s. 193 -194

⁴⁵ VZZ, čl. 422, in: AČ V. s. 201 - 202

⁴⁶ VZZ, čl. 436, in: AČ V. s. 208 - 209

⁴⁷ Zřízení zemské z roku 1549 (dále jen ZZ 1549), čl. A5, in: JIREČEK, H., JIREČEK, J. *Sbírka zřízení zemských království českého, markrabství moravského a slezských knížectví: Zřízení zemská království českého XVI. věku.* V Praze: Nákl. "Všehrda", 1882. s. 135

proti králi⁴⁸. Trestem za takové jednání byl zásadně trest smrti. Redakce z roku 1564 pak obsahovala už jen nepatrné změny.

Městské právo

Jak již bylo řečeno, vedle zemského práva pro šlechtice existovalo ještě právo městské, které bylo příslušné pro měšťany, a nejvýznamnějšími okruhy bylo právo magdeburské a právo švábské.

Poměrně brzy se v městském právu začal používat princip inkviziční, který spočíval ve stíhání zločinců *ex offio* a také především v nerovném postavení žalovaného a žalobce, neboť žalobcem byl sám soudce. V souvislosti s inkvizičním procesem se dostávala stále více do popředí tortura, která je spojena právě s tímto druhem procesu (na rozdíl od procesu akuzačního, kde se tortura *de facto* téměř nevyskytovala). Určit přesně dobu, kdy se začal prosazovat tento proces je značně obtížné. Podle Petra Kreuze⁴⁹ lze počátky spatřit na konci 14. Století, a to jak v právu městském, tak i v právu zemském, neboť právě z tohoto období pocházejí první zmínky o používání tortury na našem území. Nicméně vedle inkvizičního procesu se stále v trestním právu mohl uplatnit také proces akuzační.

Městské právo se dočkalo kodifikace v roce 1579, kdy byl vydán zákoník Pavla Kristiána z Koldína „Práva městská království českého“. Toto vrcholné dílo sjednocovalo dosud roztržitou právní úpravu městského práva. Koldín dělil tresty na právem upravené a právem neupravené.⁵⁰ Tresty právem neupravené záležely na uvážení soudců. Trest smrti měl i nadále odstrašující charakter a jeho účelem byla především pomsta pachateli.

Absolutní trest byl ukládán za velké množství deliktů⁵¹, jako příklad mohu uvést vraždu, násilné smilstvo, bigamii, zlodějství, dále se smrtí trestalo „*Crimen laesae maiestatis*“ tj., „*kdyžby někdo usiloval o bezhrdlí své vrchnosti; aneb lstně*

⁴⁸ ZZ 1549, čl. A8, s. 137

⁴⁹ KREUZ, P. K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské, in: FRANCEK, J, *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.- 18. století: sborník příspěvků z konference*. 1. vyd. Pardubice: Východočeské muzeum, 1996. s. 87

⁵⁰ *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína* (dále jen *Práva městská*), ed. JIREČEK, J., 5. vyd.. Praha: Spolek českých právníků Všehrd, 1876. čl. M.III. A M.VI., s. 299

⁵¹ Konkrétně byl jako samostatný trest ukládán za 53 deliktů, za dalších 9 deliktů byl ukládán vedle ztráty cti a statků; srov. Pokuty právy městskými obsažené v jistý pořádek uvedené skrze Jana Krystyana z Koldína; in: *Práva městská*, s. 396 - 400

*přemýšlel o zkázu své vlasti, o zkázu obecného dobrého, ...*⁵², a mnoho dalších. Vykonáván byl stále krutými způsoby. Stětím se trestala vražda⁵³, zahrabáním zaživa mohla být potrestána bigamie ze strany ženy⁵⁴, oběšení stihlo toho, kdo se dopustil krádeže⁵⁵, stejný trest se uplatnil také za svatokrádež⁵⁶. Koldín znal i trest smrti čtvrcením, a to „*když někdo zavozuje a ukrývá otci syna, pánu služebníka, městu aneb některé obci měštěnína a jiného obyvatele, a ty šacuje, aneb potom vědomě je prodává a k zavedení do cizí země posílá, ...*“⁵⁷. Stejně jako v zemském právu Vladislavské zřízení zemské, stíhal Koldín delikt zrádných cedulí taktéž smrtí rozčtvrcením.⁵⁸ Za čarodějnictví hrozilo ženě upálení či zahrabání, muži pak upálení či stětí.⁵⁹ Stíhán byl také delikt žhářství. Způsob trestu smrti zde sice uveden nebyl, není však pochyb, že jím bylo upálení.

Také v tomto zákoníku nalezneme ještě pozůstatky krevní msty, když bylo stanoveno, že manžel může svou ženu beztrestně zabít, přistihne-li ji s jiným mužem. Taktéž mohl učinit otec, který s mužem přistihl svou dceru.⁶⁰

Samotný výkon trestu smrti pak měl být vykonán za bílého dne a s oznámením důvodů, pro které byl uložen. Výslovně bylo stanoveno, že se nemá uskutečňovat v noci.⁶¹ Odsouzenec měl před vykonáním popravky prohlásit, že na tom, co vypověděl při mučení, před ním i po něm, chce umřít, čímž stvrdil svoji výpověď.⁶² Jak vyplývá ze smolných knih, obecně tato formule zněla: Což jsem tu vyznal, to svou duší pečetím a na tom umírám.

3.4.3 Výkon trestu smrti

V tomto období byl trest smrti hojně využíván, a to především v městském právu. Trestem smrti se trestaly jak delikty vraždy, tak např. také krádeže nebo loupeže, žhářství, smilstvo, atd. Obraz této doby nám přináší zejména smolné knihy, které byly vedeny u městských soudů, a do kterých byly zapisovány

⁵² *Práva městská*, čl. M.XXVII., s. 307

⁵³ Tamtéž, čl. N.XXXI., s. 324

⁵⁴ Tamtéž, čl. M.XL., s. 311

⁵⁵ Tamtéž, čl. P.IV., s. 346

⁵⁶ Tamtéž, čl. O.XII., s. 339

⁵⁷ Tamtéž, čl. O.IV., s. 335

⁵⁸ Tamtéž, čl. R.X., s. 371.

⁵⁹ Tamtéž, čl. O.II., s. 335

⁶⁰ Tamtéž, čl. M.XXXIX., s. 311

⁶¹ Tamtéž, čl. T.VIII., s. 394

⁶² Tamtéž, čl. T.IX., s. 394

výpovědi obviněných, často vyjevených na mučidlech. Právě tyto knihy nám zprostředkovávají praxi na městských soudech, ať již jde o soudy měst královských či poddanských.

Trest smrti byl prováděn nejrůznějšími způsoby, mnohdy velmi krutými. Uplatňoval se trest stětím, oběšením, utopením, zahrabáním, upálením, čtvrcením, lámáním kolem, vpletením do kola, apod. Trest smrti zahrabáním se uplatňoval výhradně u žen, ve smolných knihách jsem nikde nenalezla zmínku o tom, že by se uplatnil u muže. Naopak oběšením byli popravováni spíše muži.

Trest stětím byl nadále určen především pro šlechtice, nicméně uplatňoval se i u měšťanstva především za mnohonásobnou vraždu, někdy byl určen také jako milost, popř. se uplatnil místo původního trestu z jiných důvodů; jako příklad mohu uvést úryvek ze smolné knihy: „... měl by podle vyměření práva do kola vpleten ...; avšak ušetřující toho trápení, kterým do několikrát tázan byl, an také počasí nynějšího, aby z těla jeho, kdyby v povětrí zůstávalo, smradu se nezdilo, pro kteréž byl lidé k svým obilicám, kteréž blízko mají, nemohli dohlídati“⁶³.

Oběšení čekalo především na pachatele krádeží, mohlo se ale uplatnit i u dalších deliktů. Oběšení se provádělo nejčastěji provazem, avšak ve smolných knihách nalezneme i zmínky o řetězu. Jistý Jedlík z Nadryb byl řetězem na hrdle trestán za to, že odřízl oběšence.⁶⁴

Trest smrti utopením se uplatňoval u žen, a mohl být uložen prakticky za jakýkoliv delikt, což nám dokládá smolná kniha Velké Bítěše. V roce 1591 zde byla utopena Anna Kopřivová z Naloučan za krádeže⁶⁵, téhož roku pak Markyta Bezoušková z Jinošova za žhářství⁶⁶, o rok později stihl stejný trest za smilstvo Lidu z Pyšela⁶⁷. V Pardubicích pak byly v roce 1555 utopeny dvě ženy za vraždu svého dítěte.⁶⁸

Upálení hrozilo především žhářům. Setkat se můžeme i s variantou „opékání“. Tak např. v roce 1571 ve Velké Bítěši byli obviněni tři lidé ze žhářství,

⁶³ BIČÍK, Z. (ed.): *Knihy smolné*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1969. s. 111

⁶⁴ CIRONIS, P. (ed.): *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630: S přílohou pozdějších čarodějnických procesů*. 2. vyd. Rokycany: Státní okresní archiv, 1994. s. 34

⁶⁵ VERBÍK, A. a ŠTARHA, I. (eds.): *Smolná kniha Velkobítěšská 1566 – 1636*. 1. vyd. Brno: Blok, 1973. s. 152

⁶⁶ Tamtéž, s. 157

⁶⁷ Tamtéž, s. 159

⁶⁸ BIČÍK, Z. (ed.): *Knihy smolné*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1969. s. 63 - 65

dva muži a jedna žena. Jeden muž byl odsouzen k trhání kleštěmi, trhání, spálení a dření, druhého muže čekalo trhání kleštěmi, dření a spálení, a žena byla odsouzena k pečení zaživa.⁶⁹ Jak je vidět, často docházelo k zostření hlavního trestu, kdy trest smrti byl doplněn ještě o mnohdy mrzačící tresty. Trest upálení se používal také při deliktu kacírství (známé je především upálení Jana Husa), dále např. při obcování se zvířaty. Roku 1586 byl v Pardubicích upálen muž za obcování se třemi ovci.⁷⁰

Smolné knihy dokládají také trest smrti zahrabáním. Jistá Dorota byla roku 1545 zahrabána a kůlem probita. Provinila se pomocí na vraždě.⁷¹ Ten samý trest stihl také ženu, shodou okolností se jmenovala též Dorota, která počala dítě se svým otčímem a po porodu ho zamordovala.⁷²

K velmi krutému trestu, čtvrcení, byl odsouzen muž pro mord na silnici svobodně provedený.⁷³ Rozčtvrcen byl také Jan Kyáček z Kvačič za mord, loupeže a krádeže.⁷⁴

Veliké utrpení čekalo v Praze roku 1614 na dva muže, kteří zavraždili a oloupili městského radního. Nejprve každému byla useknuta pravá ruka a před jejich očima přibita k pranýři, poté jim byla žhavými kleštěmi utrhána prsa, několik dílů masa z boků vytrženo a ještě kat každému uštípl palec na pravé noze. Nakonec byli lámáni kolem odspodu, rozčtvrceni, a jejich těla a střeva byla pověšena na šibenici.⁷⁵

V zemském právu bohužel smolné knihy neexistovaly, proto musíme, co se týče výkonu trestu smrti, vycházet z jiných pramenů. Jsou to především obecné nálezy zemského soudu, ve kterých se jako nejčastější způsob trestu smrti uvádí stětí mečem, což je plně v souladu s tím, co už jsem výše zmínila, totiž, že stětí

⁶⁹ VERBÍK, A. a ŠTARHA, I. (eds.): *Smolná kniha Velkobítěšská 1566 – 1636*. 1. vyd. Brno: Blok, 1973. s. 96 - 97

⁷⁰ BIČÍK, Z. (ed.): *Knihy smolné*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1969. s. 99

⁷¹ Tamtéž, s. 38

⁷² BIČÍK, Z. (ed.): *Knihy smolné*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1969, s. 73

⁷³ CIRONIS, P. (ed.): *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630: S přílohou pozdějších čarodějnických procesů*. 2. vyd. Rokycany: Státní okresní archiv, 1994. s. 38

⁷⁴ VERBÍK, A. a ŠTARHA, I. (eds.): *Smolná kniha Velkobítěšská 1566 – 1636*. 1. vyd. Brno: Blok, 1973. s. 90

⁷⁵ SVÁTEK, J.: *Dějiny poprav a katů v Čechách*. vyd. 1. Praha: Havran, 2004. s. 125

bylo vyhrazeno především pro šlechtice. Vladislavské zřízení zemské znalo pak kromě stětí také například rozčtvrcení. Neznamená to však, že se nemohly uplatnit i jiné způsoby trestu smrti. Josef Svátek ve své knize popisuje popravení dvou rytířů odsouzených zemským soudem za loupeže a vraždy. Oba byli vraženi na kůl a vztyčeni. Jeden z nich měl štěstí a zemřel brzy, druhý však musel neskutečně trpět, neboť „*byl živ ještě v noci, a když se s ním kůl zlámal, dovedl se až ke blízkému kostelu sv. Benedikta, kdež mu pak ráno kněz posloužil svátostí, načež teprve vrah dokončil ...*“⁷⁶. Znamější je však jistě odsouzení Kateřiny Bechyňové z Lažan. Šlechtična měla zabít nejméně 14 dívek. Stahovala ze svých obětí kůži, řezala z nich kousky masa a rány jim posypávala solí. Za toto kruté řádění byla komorním soudem odsouzena na smrt v lednu 1534. Způsob výkonu trestu smrti byl celkem neobvyklý, čekalo ji totiž vyhladovění v podzemním sklepení žalární věže Mihulky na Hradčanech.⁷⁷ Zajímavostí jistě je, že soudce, který Kateřinu Bechyňovou odsoudil, zemřel pouhé dva dny po její smrti, čímž se měla naplnit kletba, kterou vyřkla šlechtična při svém odsouzení.

I v případech, kdy měl být uložen trest smrti, bylo možné, aby od tohoto trestu bylo upuštěno. Mohlo se tak stát milostí, přeměnou trestu smrti na jiný trest, popř. také hrdelním reversem⁷⁸, tedy jakýmsi podmíněným uložením trestu smrti. V Rokycanech byl místo k trestu smrti odsouzen k dlouhodobému vězení jistý Jan Paul.⁷⁹ Místo ztráty hrdla se také uplatňoval trest vypovězení z města či panství s tím, že pokud by se odsouzenec vrátil, stihl by ho původní trest. Záznam o tomto můžeme nalézt ve smolné knize města Pardubic: „... *tito oba jsou na milost přijati, aby gruntů a panství prázdní byli. Pakližby postiženi byli, že budou trestáni skutečně na hrdlu.*“⁸⁰

⁷⁶ Tamtéž, s. 72

⁷⁷ Tamtéž, s. 77

⁷⁸ Více k hrdelním reversům např.: ROEDL, B.: Cestou milosti - hrdelní reversy v praxi českých městských soudů raného novověku. In: FRANCEK, J, *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.- 18. století: sborník příspěvků z konference*. 1. vyd. Pardubice: Východočeské muzeum, 1996. s. 42 - 61

⁷⁹ CIRONIS, P. (ed.): *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630: S přílohou pozdějších čarodějnických procesů*. 2. vyd. Rokycany: Státní okresní archiv, 1994. s. 48

⁸⁰ BIČÍK, Z. (ed.): *Knihy smolné*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1969, s. 68

3.4.4 Ukázka soudního procesu - Daliborův nález

Jako ukázkou procesu jsem si vybrala Daliborův nález z jednoduchého důvodu. Tento nález dostal podobu obecného nálezu a byla tím vytvořena skutková podstata nového deliktu. Tento proces dokládá, že trest smrti se mohl uplatnit za jakéhokoli chování, které se soudcům zdálo protiprávní.

Vše začalo vzpourou sedláků proti jejich vrchnosti Adamu Ploskovskému z Drahonice. Poddaní dobyli tvrz Ploskonice, Adama Ploskovského zajali, a ten jim v tísní podepsal propouštěcí list a zároveň slíbil, že se nebude domáhat jejich potrestání. Poté vzbouřenci složili slib poddanství Daliborovi z Kozojed. Dalibor je přijal i s jejich grunty, na kterých pracovali. Adam Ploskovský se však obrátil na zemský soud s tím, že chce svoje panství zpět. Dalibor byl zajat a odsouzen k smrti. Trest byl vykonán stětím.

Dá se říct, že chudák Dalibor k tomu přišel jak „slepý k houslím“. Jeho provinění nespočívalo v tom, že přijal sedláky jako své poddané, neboť Adam Ploskovský je ze své služby propustil. Nespočívalo však ani v deliktu moci, neboť Dalibor nebyl tím, kdo Ploskovskému panství odňal. Provinil se tím, jak píše Karel Malý, že „využil, resp. zneužil (z hlediska feudálních vlastníků půdy) selskou vzpouru a tíseň postiženého šlechtice k tomu, aby se obohatil, tj. aby získal selské grunty, které patřily do souboru nemovitého majetku, jehož vlastníkem byl ploskovický zeman“⁸¹. Podle K. Malého byl však skutečným důvodem jeho popravy to, že se postavil na obranu sedláků.⁸²

3.5 Absolutismus

3.5.1 Obecně o vývoji soudnictví a trestního práva

Absolutismus představuje zlom v dosavadním vývoji soudnictví a trestního práva. V tomto období došlo k přechodu od starého středověkého práva k právu modernímu. Soudnictví prošlo velkou změnou, neboť se začínal uplatňovat byrokratický systém, kdy jako soudci byli dosazováni profesionální úředníci. Obnovené zřízení zemské zavedlo zásadu oficiality, státní aparát tedy stíhal

⁸¹ MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách v 15.-16.století*. 2. přepr. a dopl. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1989. s. 148

⁸² Tamtéž, s. 150

pachatele deliktů z úřední povinnosti. V počátcích absolutismu byl stále ještě zemský soud příslušný pro šlechtu, městský soud pro měšťany, vrchnostenské soudy na panstvích pro poddané. Zemský soud však ztratil své postavení soudu první a poslední instance, neboť bylo zavedeno nově řízení dvojinstanční i u soudu zemského. Opravným prostředkem se stala revize, která příslušela pouze panovníkovi. Revize však nesměla sloužit ke zbytečným průtahům v soudním řízení. Vzhledem k tomu, že měla odkladné účinky, nebylo možné ji použít u hrdelních rozsudků, neboť by to odporovalo požadavku rychlého provedení uloženého trestu. U hrdelních rozsudků však bylo možné uplatnit stížnost pro zmatečnost.⁸³

V 18. století se pozornost panovníků obrátila k městským hrdelním soudům, a začaly se projevovat tendence činnost hrdelních soudů omezit. Reforma těchto soudů byla uskutečněna nejprve na Moravě, první reorganizace zde proběhla již v roce 1729 za vlády Karla IV., další pak již za vlády Marie Terezie v 50. letech 18. století. V Čechách došlo k reformě až v roce 1765, kdy se počet městských hrdelních soudů z 383 zredukoval na 29. Další redukce přišla za Josefa II, koncem 18. století tak působilo v Čechách jen 19 hrdelních soudů, na Moravě pak 13 hrdelních soudů.⁸⁴ V rámci Josefínských reforem soudnictví se také začalo od sebe oddělovat trestní a civilní soudnictví. Byly vytvořeny kriminální soudy jako soudy první instance, druhou instanci pak tvořily vrchní kriminální soudy.

3.5.2 Právní úprava trestu smrti

Po nástupu absolutismu bylo vydáno v roce 1627 Obnovené zřízení zemské. Co se týče trestu smrti, nedošlo k výraznějším změnám. Stále bylo smrtí trestáno mnoho deliktů. Do popředí se však opět dostává především ochrana panovníka a jakékoli náznaky zasahování do panovnickovy moci se tvrdě trestaly. Ztrátou hrdla se, stejně jako v zřízení zemských z roku 1564, trestal pokus o svolání sněmu bez panovníkova souhlasu.⁸⁵ Dále bylo stanoveno, že zemský soud se před vyřčením rozsudku, který by se týkal trestu smrti a ztráty cti, musel poradit

⁸³ KADLECOVÁ, M.: *České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století*. 1. Vyd., Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 140 - 141

⁸⁴ FRANCEK, J.: *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada, Zločinnost a bezprávi*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011. s. 23

⁸⁵ *Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého: 1627. čl. A.IV.* Ed. JIREČEK H. Praha : F. Tempský, 1888., s.12 - 14

s panovníkem. Než se král k takovému rozsudku vyjádřil, nesměla být poprava provedena.⁸⁶ Obnovené zřízení zemské ustavilo jako jediné náboženství katolictví, trestem smrti pak stíhá každého, kdo by se nějakým způsobem chtěl proti katolictví vzepřít.⁸⁷

Dalším právním předpisem, který byl v tomto období přijat, je Trestní zákoník Josefa I., vydaný v roce 1707. Tento zákoník neplatil výlučně, vedle něho se tedy mohly uplatnit dosavadní předpisy. Již v tomto zákoníku můžeme nalézt počátky redukce hrdelních soudů, když hned první artikule se zmiňují o hrdelních soudech a jejich obsazení. Hrdelní rozsudky měly nadále vynášet jen ty soudy, které tuto pravomoc získaly „skrze obzvláštní nadání, léna nebo starobylé schválené obyčeje“⁸⁸. Jen tyto soudy směly provádět popravy a právo útrpné.⁸⁹ Soudy měly být tvořeny vedle direktora dalšími devíti osobami, které složily slib, že budou soudit spravedlivě a podle svého nejlepšího svědomí.⁹⁰ Poprava se prováděla nejméně tři dny po jejím oznámení odsouzení.⁹¹ Hrdelní řád také zakazoval tehdejší praxi, která spočívala v tom, že když se poprava z nějakého důvodu nepovedla (přetržený provaz, popř. odsouzenec stále žil i po třetí ráně mečem), podle mínění lidu to byla vůle boží a odsouzenec měl být osvobozen. Svoji zlost nad zpackanou popravou si pak lid vyléval na katovi. Josephina výslovně stanovila, že v případě, že se poprava nepovede, nesmí nikdo na mistra popravčího pod trestem ztráty hrdla sahat.⁹² Podle dalšího ustanovení pak takováto „nehoda“ není důvodem k tomu, aby exekuce nebyla provedena. Také další praxi tento řád zakazuje, a to takovou, při které odsouzenec byl osvobozen v případě, že nějaká žena prohlásila, že „zločince za manžela sobě pojití chce“.⁹³

Ztrátou hrdla se trestaly především delikty proti bohu. Nejhorším deliktem bylo zlořečení, za které se podle stupně zlořečení ukládal nejvyšší trest buď

⁸⁶ Tamtéž, čl. X. s. 18

⁸⁷ Tamtéž, čl. A.XXII., s. 34

⁸⁸ *Geho Milosti římského císaře, vherského a českého krále, ec. Jozeffa Prwnjho. Arcy-knjžete Rakauského, ec. pána nasseho negmilostiwégssýho. Nowé práwo vtrpné a hrdelnj, pro králowstwj České, margrabstwj Morawské a knjžetctwaj Sleské*, Praha: V Dědičůw Jana Karla Geřábka, 1708. Čl. II., s. 3. [zákoník dostupný z: <http://eod.vkol.cz/ii630310/>]

⁸⁹ Tamtéž, čl. II §2, s. 3

⁹⁰ Tamtéž, čl. II §3, s. 3

⁹¹ Tamtéž, čl. XX, s. 79

⁹² Tamtéž, čl. XX, §1, s. 79 - 80

⁹³ Tamtéž, čl. XX, §4, s. 80

upálením, nebo stětím.⁹⁴ Dále se ztrátou hrdla trestalo kacířství, čarodějnictví, vraždy, krádeže, zrádné cedule, atd. Způsoby výkonu trestu smrti se prakticky nezměnily, zákoník stále zachovával velmi kruté tresty.

Na Trestní zákoník Josefa I. navázal Hrdelní řád Marie Terezie z roku 1768, tzv. Tereziana. Tento zákoník platil pro všechny země Habsburského soustátí. Byl posledním zákoníkem, podle kterého bylo možné uložit trýznivé tresty smrti.

Způsoby, kterými se trest smrti vykonává, vyjmenovával Tereziánský zákoník v článku pátém. Hrdelní tresty byly rozděleny do dvou skupin: tvrdší a levnější.⁹⁵ Levnějším trestem bylo stětí a oběšení. Oběšení bylo však zakázáno u žen, takže pro ženy byl levnějším trestem pouze meč.⁹⁶ Mezi tvrdší tresty patřilo upálení za živa, čtvrcení, lámání kolem zdola nebo shora.⁹⁷ Při přitěžujících okolnostech docházelo ještě k zostření trestu, a to šmejkáním na popraviště, trhání kleštěmi, řezání řemenů, odřezání jazyka nebo jeho vytažení týlem.⁹⁸ Mezi tvrdší tresty patřilo také stětí či oběšení, a to v případě, že tyto popravy byly určitým způsobem zostřeny, např. utětím ruky, proražením mrtvého těla kulem.⁹⁹

Tereziana však některé druhy trestu smrti již výslovně zapověděla. Jednalo se o utopení, dření, zakopání za živa, probodnutí za živa kulem. Dále zakázala u žen výkon popravy lámáním kolem a čtvrcením.¹⁰⁰

Zákoník připouštěl trest smrti za stále velké množství deliktů. Za nejhorší delikty považoval, stejně jako Josefina, delikty proti bohu, především rouhání, za které hříšníka stihl při nejvyšším stupni rouhání trest smrti upálením, při nižším stupni rouhání pak trest smrti stětím. V obou stupních byl trest zostřen o utětí ruky (v případě rouhání vyjádřené skutkem) nebo o vytržení jazyka (v případě rouhání

⁹⁴ Tamtéž, čl. XIX, s. 56

⁹⁵ *Constitutio criminalis Theresiana, aneb, Ržjmské Cýsařske w Vhřjch a Czechách ec. ec. Královské Aposstolské Milosti Marye Terezye Arcý-Kněžny Rakauské, ec. ec. Hrdelnj Práwnj Ržád.* Wjdeň: J.T. Grozný z Trattnerůw, 1769. čl. 5 §1, s. 8 [zákoník dostupný z: <http://eod.vkol.cz/iii32047/>]

⁹⁶ Tamtéž, čl. 5 §6, s. 9

⁹⁷ Tamtéž, čl. 5 §2, s. 9

⁹⁸ Tamtéž, čl. 5 §3, s. 9

⁹⁹ Tamtéž, čl. 5 §4, s. 9

¹⁰⁰ Tamtéž, čl. 5 §5, s. 9

vyjádřené slovem).¹⁰¹ Smrt hrozila dále např. v případě „odpadnutí od křesťanské víry“, vraždy, znásilnění, krvesmilstva.

Platnost Tereziány neměla dlouhého trvání. Jen o 19 let později vydal Josef II. Práva všeobecná nad proviněními a jich trestmi, neboli Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně. Jeho předností byla zásada „nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege“, nebylo tedy možno stíhat delikty v zákoně neuvedené.

Tento zákoník ukončil éru starých, dá se říct středověkých, trestů. Trest smrti byl zrušen, ponechán byl jen v řízení dle stanného práva a vykonával se výhradně oběšením. Odsouzenec měl po 12 hodin viset na šibenici, a poté zahrabán na popravišti.¹⁰²

Po smrti Josefa II. byl dvorským dekretem v roce 1795 trest smrti opět zaveden, a to pro velezradu nebo pokus o ni.

V roce 1803 byl pak přijat Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích, jinak také Kniha práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu městského (totiž policie) přestupky. Trest smrti byl zde znovu zaveden i za jiné delikty než velezradu, avšak v daleko menší míře, než tomu bylo před rokem 1787. Smrtí se trestala vlastizrada, vražda, padělání úvěrovým papírů. Žhářství se již tak přísně netrestalo, zpravidla byl udělován trest těžkého žaláře. Nicméně v určitých případech mohl o hrdlo přijít i pachatel žhářství, především pokud si byl vědom před založením ohně, „že by člověk skrze něj o živobytí své přišel“¹⁰³. Také podle tohoto zákoníku se trest smrti vykonával výhradně oběšením.¹⁰⁴ Zákoník zakázal vykonávat trest smrti na těhotných ženách a nemocných lidech.¹⁰⁵ Vlastní výkon popravy pak upravovalo ustanovení §450. Rozsudek měl být oznámen nejprve odsouzenec a poté také veřejně na popravním lešení za přítomnosti odsouzeného,

¹⁰¹ Tamtéž, čl. 56 §9, s. 164

¹⁰² *Práva všeobecná nad proviněními a jich trestmi*, Vídeň, 1787. §20; originální znění tohoto ustanovení v němčině – viz příloha I

¹⁰³ *Kniha práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu Městského, (totiž Policie) přestupky. [Díl první, díl druhý]*. Wjdeň: J.T. Grozny z Trattnerůw, 1804. §148a, s. 75 [zákoník dostupný z: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=21924>]

¹⁰⁴ Tamtéž, §10, s. 18

¹⁰⁵ Tamtéž, §445, s. 252

písaře a dalších dvou úředníků hrdelního soudu. Ortel pak měl být vykonán za tři dny. Samozřejmostí byla návštěva duchovního, pokud o to odsouzený požádal. Mrtvé tělo mělo být v noci pohřbeno na popravním místě.¹⁰⁶

Tento zákoník platil v pozměněné podobě až do roku 1950, neboť trestní zákoník z roku 1852 byl pouze jeho novelizací.

3.5.3 Výkon trestu smrti

Způsoby, kterými se exekuce na hrdle prováděla, se v 17. a 18. století nijak zásadně nezměnily od doby stavovského státu. Práva městská království českého, která platila nadále i za absolutismu, uváděla jako trest smrti stětí, oběšení, upálení, rozčtvrcení, zahrabání, lámání kolem. V zemském právu Obnovené zřízení zemské trestalo delikty především stětím a oběšením. Změna nastala, jak již bylo výše uvedeno, po vydání Trestního zákoníku z roku 1803. Od této doby se jako jediný způsob trestu smrti uplatňovalo výhradně oběšení.

Praxi na městských soudech nám i v tomto období ukazují smolné knihy a dokládají nám, že i v 17. století se u nás hojně využívaly všemožné surové druhy poprav. Ve Veliké Býtěši byl roku 1629 odsouzen muž za vraždy a loupeže k lámání kolem, k sražení vazů a následnému vpletení do kola.¹⁰⁷ Větší smůlu než tento nešťastník měl o 6 let později jistý Václav Konvizský, který skončil na popravišti za obdobné skutky, avšak jeho ortel neobsahoval sražení vazů. Byl tudíž do kola vpleten ještě živý.¹⁰⁸

Smolná kniha města Divišova nám dokládá smrt uškrcením. Za sodomii s klisnou byl odsouzenec nejprve přikován k sloupu a uškrcen, následně bylo jeho tělo spáleno i s tou klisnou.¹⁰⁹ Spálena byla také žena, resp. její tělo, která se dopustila deliktu tím, že „sobě sama provazem život odňala“.¹¹⁰

Také v tomto období se uplatňovalo podmíněčně odsouzení k trestu smrti. Hojně se tohoto trestu užívalo ve městě Divišově. Vyjdeme-li ze zápisů ze smolné

¹⁰⁶ Tamtéž, §450, s. 255 - 256

¹⁰⁷ VERBÍK, A. a ŠTARHA, I. (eds.): *Smolná kniha Velkobítešská 1566 – 1636*. 1. vyd. Brno: Blok, 1973. s. 172

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 178

¹⁰⁹ PÁNEK, J. (ed.): *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617 – 1751*. Vyd. 1. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1977. s. 122

¹¹⁰ Tamtéž, s. 120

knihy tohoto města ze 17. a 18. století, vidíme, že ve většině případů se uplatnil právě tento trest. Jen na ukázkou: Jiřík Poučka, poddaný na panství, byl odsouzen za vloupání a krádež. Protože měl mnoho dětí, byl odsouzen k podmíněčnému trestu smrti a výkopovým pracím. Pokud by se opět dopustil krádeže, byl by bez milosti na hrdle ztrestán.¹¹¹ Podobně byla potrestána žena, která se dopustila smilstva. Také ona, v případě, že by se tohoto deliktu dopustila znova, by byla bez milosti a pro výstrahu druhým popravena.¹¹²

3.5.4 Ukázka soudního procesu - Staroměstská poprava

Situaci po těsně po roce 1620 nám ukazuje poprava předáků stavovského povstání. Po porážce českého stavovského povstání se Ferdinand II. rozhodl ztrestat na hrdle všechny, kteří stáli v čele stavovského povstání a protihabsburského odboje. Zajímavostí je, že provinilce nesoudil soud zemský, ale byl vytvořen mimořádný soud složený z osob jmenovaných panovníkem (především Němci a Rakušané). Český zemský soud totiž císař rozpustil. V únoru 1621 byla pro mimořádný soud vydána císařská instrukce, která měla zajistit, aby se nesoudilo podle českého práva, neboť, jak Jan Klabouch uvádí, "*české zákony nedávaly podklad k takovému potrestání, jak si Vídeň přála*"¹¹³.

K popravě bylo odsouzeno 28 českých pánů, rytířů a měšťanů. Jeden z odsouzců byl však nakonec těsně před exekucí omilostněn. Od krutých trestů, které byly navrženy a měly zosřít popravu, Ferdinand po poradě s radou upustil, výjimkou byl Jan Jesenius, kterému měl být vyříznut před popravou jazyk, a dalším dvěma odsouzcům měla být useknuta ruka. 12 hlav odsouzců mělo být vystaveno na ochoz staroměstské věže pro výstrahu ostatním. Většinu z nich sřal kat mečem, 3 byli oběšeni.

Jan Klabouch se ve svém díle vyjádřil k této popravě takto: "*Habsburská odplata byla typickou ukázkou toho, jak je soudního řízení používáno jen jako pláštík politické msty a jak všechen soud je vlastně jen komedií, která potvrzuje věci rozhodnuté dávno předem.*"¹¹⁴

¹¹¹ Tamtéž, s. 68

¹¹² Tamtéž, s. 72

¹¹³ KLABOUC, J.: *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. 1. vyd. Praha, 1967, s.60

¹¹⁴ KLABOUC, J.: *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. 1. vyd. Praha, 1967, s.59

3.5.5 Exkurz do čarodějnických procesů

V 17. století se u nás začíná rozmáhat stíhání čarodějnic. Pravdou však je, že v českých zemích nedošlo k tak radikálním honům na čarodějnice jako v sousedních zemích, zejména v Německu, kde již v 15. století bylo vydáno dílo „Kladivo na čarodějnice“, jakási příručka, podle které se postupovalo v inkvizičních procesech.

Čarodějnictví se stíhalo v našich zemích již v době předbělohorské, avšak většinou šlo o čáry a kouzla spojená s jiným deliktem. Nešlo tedy o klasické čarodějnictví, které, jak uvádí Josef Kočí, znamenalo uzavření smlouvy s ďáblem, na základě které pak ďábel poskytoval druhé straně smlouvy část své moci výměnou za duši hříšníka po jeho smrti. Čarodějnictví bylo určitou formou kacířství, neboť člověk se smlouvou s ďáblem odvracel od boha.¹¹⁵

Jediným právním předpisem v předbělohorské době, který zakotvoval delikt čarodějnictví, byla práva městská království městského od Koldína. Jak uvádí František Spurný, Koldínova městská práva mají zásluhu na tom, že u nás se v 16. století čarodějnické procesy nerozmohly, poněvadž Koldín považoval čarodějnictví za delikt jen tehdy, pokud byla způsobena škoda.¹¹⁶ První procesy s čarodějnicemi se začínaly objevovat v první polovině 16. století, a jak už jsem uvedla, byly většinou spojeny s jiným deliktem či nějakým majetkovým prospěchem.

Jan Klabouch upozorňuje na fakt, že čarodějnické procesy se vyskytovaly vždy jen v určité oblasti (panství), zatímco v ostatních částech země byl klid. Vysvětluje to tím, že v počátcích bylo pronásledování čarodějnic „jen jakousi módou a projevem obzvláštní horlivosti některých zvláště zatemněných duchů“. Ilustruje to na pernštejnském panství v Náchodě, kde se ve 40. letech 16. století ve větší míře začalo stíhat čarodějnictví. Poté, co koupili toto panství Smiřičští, čarodějnice se zde přestaly vyskytovat. Slovy Klaboucha: „*Nový pán byl asi k satanovým piklům méně všímavý.*“¹¹⁷

¹¹⁵ KOČÍ, J.: *Čarodějnické procesy: z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. - 18. století*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1973. s. 10

¹¹⁶ SPURNÝ, F.: *Čarodějnické procesy 16. a 17. století a jejich právní aspekty*. In: FRANCEK, J.: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.- 18. století: sborník příspěvků z konference*. 1. vyd. Pardubice: Východočeské muzeum, 1996. s. 136

¹¹⁷ KLABOUC, J.: *Staré české soudnictví (jak se dříve soudovalo)*. 1. vyd. Praha, 1967, s.45

Po Bílé hoře se začaly i na našem území objevovat masové popravy čarodějnic a čarodějů, a to především na území Slezska. Ve 40. letech 17. století zde docházelo k hromadnému pronásledování čarodějnic a jejich hromadným popravám. Důvodem byl patrně vliv sousedních německých oblastí. Mezi pronásledovanými nechyběly děti, inkvizice se neštítala popravit dokonce ani nemluvnata.¹¹⁸ Dalším ohniskem hojného výskytu čarodějnic byla v druhé polovině 17. století Morava.¹¹⁹

V 18. století dochází k ústupu čarodějnických procesů. Posledním takovým procesem na našem území byl v roce 1756 proces s Janem Polákem, který byl obžalován z očarování dobytka. Apelační soud Poláka odsoudil k trestu smrti stětím, ale vzhledem k polehčujícím okolnostem byla doporučena jeho žádost o milost. Marie Terezie, která žádost o milost projednávala, však zastala úplně jiný názor. Podle ní čarodějnictví neexistuje, a podivovala se nad tím, že apelační soud řešil takovou hloupost, jako je čarodějnictví. Jan Polák byl nakonec odsouzen na dva roky nucených prací, nikoliv ale za čarodějnictví, nýbrž za „zlomyslné ignoranství“.¹²⁰ Delikt čarodějnictví se sice ještě objevil v Tereziánském zákoníku, ale již nikdy nebyl za tento delikt nikdo odsouzen.

Vzhledem k tomu, že čarodějnictví soudily městské soudy, zachovaly se nám rozsudky městských soudů zaznamenané ve smolných knihách. Ve smolné knize Velké Bítěše nalezneme roku 1575 vyznání Doroty Valové, která „z slepého kotěte a štírů vodu dělala a vlívala ji před dům Vondrovi v Tasově“. Jejím cílem bylo umořit dobytek, neboť dobytek, který by přes to přešel, by zemřel. Čteme-li dále, dozvídáme se: „Více vyznala, že jest z mladejch vrabců vidomejch i slepých prach pálila a Hamříkovi jím dobytek vosypala proto, aby telat nemivali“¹²¹. Za toto ji stihl trest smrti. Způsob, jakým byla popravena, uveden není, ale není pochyb, že byla upálena. Téhož a následujícího roku bylo ve Velké Bítěši popraveno ještě několik žen, které byly obviněny z čarodějnictví. Nejčastěji šlo právě o umoření dobytka či člověka prachem, který byl vytvářen z různých zvířat.

¹¹⁸ KOČÍ, J.: *Čarodějnické procesy: z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. - 18. století*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1973. s.82 - 83

¹¹⁹ KLABOUC, J.: *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. 1. vyd. Praha, 1967, s.77

¹²⁰ KLABOUC, J.: *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. 1. vyd. Praha, 1967, s.108 - 110

¹²¹ VERBÍK, A. a ŠTARHA, I. (eds.): *Smolná kniha Velkobitěšská 1566 – 1636*. 1. vyd. Brno: Blok, 1973. s 109 - 110

3.6 Kapitalismus

3.6.1 Obecně o vývoji soudnictví a trestního práva

V období kapitalismu prošlo významnou proměnou především soudnictví. V oblasti trestního práva je důležitý vznik porotních soudů, které byly právně zakotveny v prozatímním trestním řádu v roce 1850. Porotní soudy, které byly příslušné k rozhodování o těžkých zločinech, však byly o tři roky později zrušeny Silvestrovskými patenty.¹²² Činnost porotních soudů byla obnovena v roce 1869, ale teprve od roku 1873, kdy byl vydán nový trestní řád, byly opět příslušné k rozhodování o těžkých zločinech, tedy i o trestu smrti.

3.6.2 Právní úprava trestu smrti

Právním základem trestu smrti se stal v tomto období zákon č. 117/1852 Ř.z., Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích. Od předchozího trestního zákona z roku 1803 se mnoho neodlišoval, jednalo se spíše o jeho novelizaci. Důležitá změna byla ale v tom, že tento zákon upravuje již jen trestní právo hmotné.

Trest smrti byl nadále vykonáván oběšením a byl ukládán za dokonanou vraždu¹²³, za žhářství při kterém došlo ke smrti a pachatel to mohl předvídat¹²⁴, loupežné zabití¹²⁵. Zákoník však nově trestal smrtí také zlomyslné poškození cizího majetku, pokud při něm byla způsobena smrti a pachatel to mohl předvídat.¹²⁶ Zákoník tedy trestal ztrátou hrdla pouze čtyři delikty.

Na úseku procesního práva byl v roce 1850 přijat trestní řád, který, jak již bylo řečeno, právně zakotvil porotní soudy. Podle tohoto zákona se všechny rozsudky smrti musely zaslat ministrovi práv, který je poté odeslal panovníkovi, který mohl odsouzenci udělit milost.¹²⁷ Tento zákon byl však v roce 1853 zrušen a nahrazen novým trestním řádem. Ohledně trestu smrti se téměř nic nezměnilo.

¹²² VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. a KNOLL, V.: *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010., str. 514

¹²³ Zákon č. 117/1852 Ř.z., Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích, §136

¹²⁴ Tamtéž, §167

¹²⁵ Tamtéž, §141

¹²⁶ Tamtéž, §86

¹²⁷ SCHELLE, K. a kol.: *Vývoj trestního řízení*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2012. s. 33

Nejdůležitějším trestním řádem v tomto období byl však až zákon č. 119/1873 ř. z., jímž se uvádí trestní řád, ze dne 23. května 1873, který na našem území platil až do roku 1950.

Ustanovení §398 zakazovalo vykonávat popravu na těhotné ženě, nebo na osobě, která je nemocna na těle či na duchu, a to až do doby, než nemoc či těhotenství pomine.¹²⁸ Trestní řád dále stanovil, že rozsudek smrti se vykonává den následující po dni, ve kterém bylo odsouzení oznámeno, že rozsudek bude vykonán. Popravy se nesměly vykonávat v neděli, ve svátky, popř. v dny, které byly sváteční podle odsouzencova vyznání. Odsouzenec měl možnost požádat o návštěvu duchovního, popř. rodinných příslušníků.¹²⁹ Samotný výkon trestu měl být pak proveden za účasti soudní komise, státního zástupce, soudního lékaře, popř. také duchovního správce. Přítomni mohli být také nejbližší příbuzní odsouzeného, popř. také další osoby mužského pohlaví. Dále mělo být zabezpečeno, aby, v případě, že se najednou popravuje více osob, jeden neviděl popravu druhého. Pohřeb má být proveden v tichosti v noci, popř. může být tělo vydáno příbuzným, aby jej, opět v tichosti, pohřbili sami.¹³⁰

O zločinech, za které se ukládal trest smrti, rozhodovaly soudy porotní. V případě, že bylo k smrti odsouzeno více osob, mělo být v rozsudku uvedeno, v jakém pořadí bude na nich trest smrti vykonán.¹³¹ V případě vynesení rozsudku smrti se musel soud ihned po jeho vyhlášení poradit se stáním zástupcem, jestli je odsouzený hoděn milostí a určit trest, který by v případě udělení milosti měl být vykonán místo trestu smrti. Poté se spis odeslal soudu zrušovacímu, který ho po právní moci rozsudku zaslal ministrovi práv.¹³²

Ustanovení §429n upravovalo řízení podle stanného práva. Trestem byl trest smrti (na vině se však museli usnést všemi hlasy), ale bylo možné, v případě, že trestem smrti byly potrestány osoby nejvíce trestuhodné, aby ostatní, méně viní, byli v případě polehčujících okolností, potrestáni těžkým žalářem do 20 let.¹³³ Stanné právo mohlo být vyhlášeno v případě vzbouření, pokud jiné prostředky k potlačení nepostačovaly. Dále pak v případě, že se na určitém místě rozmáhaly

¹²⁸ Zákon č. 119/1873 ř. z., jímž se uvádí trestní řád, §398

¹²⁹ Tamtéž, §403

¹³⁰ Tamtéž, §404

¹³¹ Tamtéž, §339

¹³² Tamtéž, §341

¹³³ Tamtéž §442

ve větší míře zločiny jako vraždy, loupeže, zhářství, a jiné delikty.¹³⁴ Soudem byl pak sborový soud I. instance.¹³⁵ Řízení bylo zkrácené bez možnosti opravného prostředku. Trest smrti se vykonával do 2 hodin od vynesení rozsudku, na přání odsouzence maximálně do 3 hodin.¹³⁶

V roce 1885 byl přijat zákon č. 134/1885 ř.z. o opatřeních proti obecně nebezpečnému užívání třaskavin a obecně nebezpečnému zacházení s nimi. Na základě tohoto zákona bylo možné uložit trest smrti za užití třaskavin jako trhacího prostředku, pokud následkem toho byla způsobena smrt a pachatel mohl tento následek předvídat.¹³⁷

Tato právní úprava platila na našem území až do roku 1950.

3.7 Trest smrti v období od vzniku Československého státu do roku 1989

Období od vzniku Československa do roku 1990 je tvořeno mnoha periodami, které ne vždy byly zrovna šťastné. První etapou byla 1. republika, tj. období od 1918 do roku 1938. Poté nastoupila tragická éra okupace, která skončila roku 1939 vytvořením protektorátu Čechy a Morava.

Zákonodárství v tomto období bylo vždy odrazem politické situace. Trest smrti byl sice uzákoněn po celou tuto dobu, nicméně ona politická situace určovala praxi. V období 1. republiky se trest smrti uplatnil minimálně, především kvůli T. G. Masarykovi, který byl jeho odpůrcem. Naopak za okupace docházelo k trestu smrti často. 50. léta jsou pak známá především pro politické procesy označované jako monstrprocesy. Poté se trest smrti uplatňoval stále v menší a menší míře.

¹³⁴ Tamtéž, §429 - 430

¹³⁵ Tamtéž, §434

¹³⁶ Tamtéž, §445

¹³⁷ Zákon č. 134/1885 ř.z. o opatřeních proti obecně nebezpečnému užívání třaskavin a obecně nebezpečnému zacházení s nimi, §4

3.7.1 Období 1. Republiky

Po vzniku Československého státu byly recipovány právní předpisy z Rakouska-Uherska. Nadále zde platil trestní zákon z roku 1852, tedy zákon č. 117/1852 ř.z. o zločinech, přečinech a přestupcích, na Slovensku pak uherský trestní zákon z roku 1878. I přesto, že byla již od počátku snaha vytvořit novou kodifikaci trestního práva, v období první republiky se tento záměr nepodařil.

Trest smrti byl právně zakotven především tedy v trestním zákoně z roku 1852. Tím se však právní úprava tohoto trestu nevyčerpává. I přesto, že ke kodifikaci trestního práva nedošlo, bylo přijato několik dílčích zákonů, které nejvyšší trest také upravovaly. Především to byl zákon č. 91/1934 Sb. o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech. Nadále zde také platil např. zákon č. 134/1885 ř.z. o opatřeních proti obecně nebezpečnému užívání třaskavin a obecně nebezpečnému zacházení s nimi. Na Slovensku pak platil již zmíněný trestní zákon o zločinech a přečinech, který stanovil trest smrti pouze za jeden trestný čin, a to za vraždu; trest se vykonával provazem.¹³⁸ Návrh nového trestního zákona, který byl zveřejněn v roce 1926, chtěl omezit trest smrti jen na stanné řízení. Zákon však nebyl schválen.¹³⁹

Příslušnými soudy k rozhodování o zločinech, za které mohl být uložen trest smrti, byly i nadále soudy porotní u krajských soudů. Tento systém byl však často kritizován, a to především pro situace, kdy docházelo k osvobození zjevných pachatelů.¹⁴⁰

Zákon o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech zakotvil možnost místo trestu smrti uložit doživotní těžký žalář, popř. dočasný těžký žalář od patnácti do třiceti let, pokud by vzhledem k polehčujícím okolnostem byl nejvyšší trest nepřiměřeně přísný.¹⁴¹ Tento zákon také upravoval povinnost soudu v případě odsouzení pachatele k trestu smrti usnést se, po vyslechnutí veřejného žalobce, o tom, "zda doporučuje odsouzeného milosti, jakož i o tom, jaký trest by byl přiměřený, kdyby se mu jí dostalo".¹⁴² Protokol pak měl být předložen Nejvyššímu

¹³⁸ Zákonný článek č. 5/1878, trestní zákon o zločinech a přečinech, §21 a §278

¹³⁹ HORÁK, O.: Trestní právo meziválečného Československa. In: SALÁK, P. a TAUCHEN, J. (eds). *Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. s. 83 - 84

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 85

¹⁴¹ Zákon č. 91/1934 Sb. o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech, §1

¹⁴² Zákon č. 91/1934 Sb. o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech, §7

soudu, který ho po právní moci odeslal ministru spravedlnosti, a ministr spravedlnosti ho následně předložil prezidentu republiky se svým doporučením.

Co se týče milostí prezidenta, zbývá dodat, že prezident T.G.Masaryk byl odpůrcem trestu smrti, a proto se v období první republiky tento trest uplatňoval výjimečně, neboť prezident často uděloval právě milosti. Za období, kdy prezidentský úřad vykonával T. G. Masaryk, bylo popraveno jen 16 osob.¹⁴³ Masaryk se k trestům smrti vyjádřil následovně: "*Těžká byla pro mne otázka trestu smrti; stálo mě mnoho nocí, když jsem měl podepisovat trest smrti, a dni, kdy jsem to učinil, mám ve svém kalendáři poznamenány černým křížkem*", a „*Věřím a čekám, že bude zrušen vyšší vzdělaností a mravností obyvatelstva, souhlasem nás všech.*“¹⁴⁴

3.7.2 Protektorát Čechy a Morava

Protektorát Čechy a Morava, tragická éra našich dějin, byl zřízen 16. března 1939, kdy Adolf Hitler vydal výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Ještě před vydáním tohoto výnosu došlo k odtržení Slovenska a k vyhlášení samostatného Slovenského státu.

V období protektorátu na našem území existovaly dva druhy soudních orgánů: říšské a autonomní, které nedoznaly výraznějších změn oproti předchozímu období. Stejně tak existovaly dva druhy právních předpisů - říšské a autonomní. Říšské zákony platily především pro německé státní příslušníky, autonomní předpisy pro příslušníky protektorátu. Existovaly však výjimky, kdy se i na protektorátní příslušníky použily právní předpisy říšské. Základem pro určení příslušnosti právního řádu bylo Nařízení o německém soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava a Nařízení o výkonu soudní pravomoci v Protektorátu Čechy a Morava z dubna 1939. Podřízení německým soudům byli mj. především protektorátní příslušníci ve všech politicky důležitých trestných činech.¹⁴⁵ Po celou

¹⁴³ LIŠKA, O. a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. s. 261

¹⁴⁴ ČAPEK, K. a POHORSKÝ, M., ed.: *Hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. souborné. Praha: Československý spisovatel, 1990. S- 199

¹⁴⁵ VLČEK, E.: *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 2., nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 41

dobu protektorátu byla snaha přizpůsobit autonomní předpisy předpisům říšským. Byly vydávány předpisy, které se vztahovaly i na protektorátní příslušníky (např. nařízení proti násilným zločincům - příslušnými byly výlučně německé soudy). Použití československých trestních norem se postupně omezovalo ve prospěch říšských předpisů, čímž docházelo ke stále častějšímu projednání deliktů před německými soudy.¹⁴⁶

V období protektorátu bylo popraveno tisíce lidí, mnoho dalších bylo posláno do koncentračních táborů. Kontrast mezi českými soudy a říšskými soudy dokazuje skutečnost, že z popudu českých soudů bylo popraveno za okupace pouze 5 osob, zbytek je dílem soudů říšských.¹⁴⁷ Někteří byli popraveni dokonce bez konání soudu, avšak i ti, kteří byli před soud postaveni, na tom nebyli o mnoho lépe. Nebyly uznávány základní zásady trestního práva (např. rovnost před zákonem, *nulla poena sine lege*). Eduard Vlček uvádí: "*Tresty obsažené v trestních normách byly zcela nepřiměřené. Nejčastěji používaný trest smrti byl ukládán i za zjevně nedbalostní delikty nebo například za poslouchání třeba i zcela bezvýznamných zpráv zahraničního rozhlasu*".¹⁴⁸

Vrcholem okupace byla tzv. heydrichiáda, kdy bylo přikročeno k masovým popravám. V září 1941 vydal Heydrich nařízení o civilním výjimečném stavu. Stíhány byly hlavně činy proti veřejnému pořádku a bezpečnosti, dále např. činy hospodářské. Řízení probíhalo před stannými soudy v Praze a v Brně. Rozsudek smrti byl vykonáván okamžitě, v Praze se popravy prováděly v Ruzyni, a to oběšením nebo zastřelením, v Brně se prováděly v areálu Kounicových kolejí, a to zastřelením, později také oběšením.¹⁴⁹

Další vlna teroru nastala po atentátu na Heydricha. Atentát se sice povedl, ale represe byla krutá. Byl vyhlášen opět výjimečný stav. Stanné soudy soudily trestné činy spáchané ve spojitosti s atentátem, což bylo neoznámení skutečností

¹⁴⁶ TAUCHEN, J.: Trestní právo v Protektorátu Čechy a Morava. In: SALÁK, P. a TAUCHEN, J. (eds). *Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 108

¹⁴⁷ LIŠKA, O. a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. s. 261

¹⁴⁸ VLČEK, E.: *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 2., nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 42

¹⁴⁹ FRANCEK, J.: *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada, Zločinnost a bezpráví*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011. s. 516

důležitých pro objasnění atentátu. Trestem byla smrt zastřelením.¹⁵⁰ Nikdo si nebyl jist svým životem, na popravišti skončilo z rozhodnutí soudů 1412 osob, další byly poslány do koncentračních táborů.¹⁵¹

V posledních letech okupace se postrachem protektorátních příslušníků stala pankrácká sekyrkárna. Tresty smrti uložené německými soudy v Praze byly vykonávány původně v Německu, především v Drážďanech, a to gilotinou. Sekyrkárna v Drážďanech však nestíhala popravovat protektorátní příslušníky a převoz do jiných sekyrkáren byl nákladný a zdoluhavý, proto byla nacistickým ministerstvem spravedlnosti zřízena sekyrkárna v Praze na Pankráci. Provoz zahájila 4. dubna 1943 a do 26. dubna 1945, kdy byly vykonány poslední popravy, stihla připravit o život 1079 osob.¹⁵² Sekyrkárna se skládala ze tří místností. V první se předčítal rozsudek, ve druhé se nacházela gilotina a ocelová traverza s pohyblivými háky, třetí místnost, tzv. rakvárna, sloužila k ukládání těl.¹⁵³

Pankrácká sekyrkárna měla svůj řád. Popravy se vykonávaly zpravidla v úterý a ve čtvrtek.¹⁵⁴ V půl deváté ráno přečetl státní zástupce jména osob, které měly být ten den popraveny. Tyto osoby pak byly odvedeny do přípravné cely, kde mohly napsat poslední dopis. Poprava se uskutečňovala po čtvrté hodině odpolední. Odsouzenec byl předveden ve spodním prádle před státního zástupce, jemuž potvrdil své jméno. Poté byl se zavázanýma očima odveden do místnosti, kde se nacházela gilotina. Zde kat vykonal popravu. Mrtvé tělo i s hlavou bylo odneseno v truhle do třetí místnosti. Těla popravených byla poté odvezena do strašnického krematoria, kde byla zpopelněna.¹⁵⁵

¹⁵⁰ SCHELLE, K., HORÁKOVÁ, M., SALÁK, P., TAUCHEN, J.: *Protektorát Čechy a Morava - jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin: (vybrané problémy)*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2010. s. 78

¹⁵¹ FRANCEK, J.: *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Zločinnost a bezpráví*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011. s. 517

¹⁵² LIŠKA, O. a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. s. 17

¹⁵³ FRANCEK, J.: *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Zločinnost a bezpráví*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011. s. 521

¹⁵⁴ KÝR, A.: *Památník pankrác. Historická penologie*, 2003, č. 1. s. 13

¹⁵⁵ LIŠKA, O. a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. s. 18

K trestu smrti oběšením sloužila ocelová traverza s pohyblivými háky. Tento způsob poprav se údajně prováděl mimo dny určené k popravám gilotinou, a patrně tak byli popravováni především Židé.¹⁵⁶

V případě odsouzení stannými soudy byly poprav vykonávány především v Praze Ruzyni, a v Brně v Kounicových kolejích. Rozsudek vyřčený stannými soudy se totiž vykonával okamžitě. Kounicovy koleje v Brně se přeměnily na popravní místo po nástupu Heydricha na úřad říšského protektora. Nejprve bylo zřízeno popraviště pro trest smrti zastřelením, později byly instalovány tři šibenice pro výkon trestu smrti oběšením.¹⁵⁷

3.7.3 Období od roku 1945 do 1948

Po skončení protektorátu 7. 5. 1945 začala obnova československého státu. Prezident Beneš vycházel z teze, že Československý stát nezanikl, existuje nadále, a vše, co se stalo po podepsání mnichovské dohody, je neplatné.

Otázkou, která vyvstala, bylo, jak potrestat nacistické zločince a zrádce. Odpovědí byl velký retribuční dekret prezidenta republiky č. 16/1945 - dekret o potrestání nacistických zločinů, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. Tento dekret stíhal trestné činy spáchané v době zvýšeného ohrožení republiky. Smrtí se trestaly některé zločiny proti státu (úklady o republiku), zločiny proti osobám podle trestního zákona z roku 1852, pokud byly spáchány ve službách nebo v zájmu Německa, nebo jeho spojenců (vražda, těžké poškození na těle, loupež dětí) a další. Dekretem byly zřízeny mimořádné lidové soudy, složené z předsedy (soudce z povolání) a čtyř soudců z lidu.¹⁵⁸ Trest smrti měl být vykonán do dvou hodin po vyhlášení rozsudku, lhůta však mohla být prodloužena o jednu hodinu. Pokud nebyl obžalovaný u soudu přítomen, provedla se poprava do 24 hodin po jeho dopadení.¹⁵⁹ Dekret připouštěl také veřejnou popravu, v tomto případě nemusí být dodržena lhůta dvou hodin, avšak rozsudek

¹⁵⁶ KÝR, A.: Památník Pankrác. *Historická penologie*, 2003, č. 1. str. 13

¹⁵⁷ FRANCEK, J.: *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada, Zločinnost a bezpráví*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011. s.525

¹⁵⁸ Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.II, o potrestání nacistických zločinů, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, §28

¹⁵⁹ Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.II, o potrestání nacistických zločinů, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, §31 odst. 2

musí vykonán nejpozději do 24 hodin.¹⁶⁰ Od veřejného výkonu trestu smrti se však upustilo po odmítavých reakcích veřejnosti.¹⁶¹

Stejná ustanovení o výkonu poprav obsahoval také dekret o Národním soudu, který na velký retribuční dekret navazoval. Národní soud, vytvořený tímto dekretem, byl příslušný pro osoby zastávající vysoké politické funkce, jako byli státní prezident protektorátu, členové protektorátních vlád, atd.¹⁶²

Na Slovensku bylo vydáno nařízení č.33/1945 Zb. nar. SNR o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví. Toto nařízení bylo oproti retribučnímu dekretu přísnější, často byl jediným možným trestem trest smrti.¹⁶³

Retribuční dekrety v českých zemích pozbyly platnosti v květnu 1947, na Slovensku v prosinci téhož roku. V březnu 1948 byla činnost retribučních soudů v pozměněné podobě obnovena a trvala až do konce téhož roku.

V tomto období bylo popraveno nejvíce osob za éru našeho státu, pokud tedy nepočítáme Protektorát Čechy a Morava, kdy ale rozsudky smrti a poprav byly dílem říšských orgánů. Na základě retribučních dekretů bylo od května 1945 do konce roku 1948 na území Československa popraveno 723 osob. Za jiné trestné činy byl ve stejném období trest smrti vykonán pouze u 6 osob, z toho u 2 osob za vraždu. Z toho vyplývá, že 99% všech vykonaných rozsudků smrti připadá na delikty souzené dle retribučních dekretů. Na základě retribučních dekretů byla ještě jedna poprava uskutečněna v roce 1949 a poslední dokonce v roce 1958.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb.II, o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, §31 odst. 3

¹⁶¹ SCHELLE, K. a kol.: *Vývoj trestního řízení*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2012. s. 59

¹⁶² Dekret presidenta republiky č. 17/1945 Sb. II, o národním soudu, §2

¹⁶³ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 2., nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s 44.

¹⁶⁴ MONESTIER, M.: *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost ve světě a českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Rybka. s. 374 (tabulka: Vykonané tresty smrti v Československu od 9. 5, 1945 do 31 .12. 1989) nebo viz příloha II.

3.7.4 Období od roku 1949 do 1960

50. léta 20. století jsou známá především kvůli politickým procesům, které byly následkem komunistického puče v roce 1948. Vykonstruované procesy, které často sloužily především k odstranění nepohodlných osob, tedy odpůrců komunistického režimu, mají na svědomí mnoho lidských životů. Nejznámějším procesem je jistě monster proces s Miladou Horákovou. Mnoho autorů se politickými procesy zabývalo, proto zde shrnu jen nejzákladnější fakta.

Právním základem této perzekuce se stal zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky a zákon č. 232/1948, kterým byl zřízen Státní soud a Státní prokuratura. Zákon na ochranu lidově demokratické republiky stíhal smrtí řadu deliktů. Trestem smrti bylo možné potrestat trestné činy proti státu (vyzvědačství, velezrady, válečné škůdnictví), trestné činy proti vnitřní bezpečnosti státu (útoky na život ústavních činitelů), apod.

V roce 1950 byl přijat nový trestní zákon, který stanovil trest smrti za mnohem více deliktů, než trestní zákon z roku 1852. Trestní zákoník zakotvoval trest smrti v §18 jako hlavní trest a uváděl ho hned na prvním místě. Podrobně rozvinut byl pak v §29. Trest smrti byl vykonáván výhradně oběšením, pouze v době zvýšeného ohrožení státu se mohlo uplatnit zastřelení.¹⁶⁵ Zákon zároveň stanovil, aby trest smrti byl přeměněn na odnětí svobody na doživotí, popř. na patnáct až dvacet pět let, pokud by se trest smrti jevil vzhledem k okolnostem nepřiměřeně přísný.¹⁶⁶ Dále bylo zakázáno uložit trest smrti těhotné ženě.¹⁶⁷ Trest smrti také nesměl být vykonáván na dítěti ve věku do 15 let¹⁶⁸. Podle zákoníku byly trestem smrti trestány trestné činy proti obraně vlasti, především kvalifikovaná skutková podstata válečného škůdnictví, kvalifikovaná skutková podstata válečné zrady. Dále trestné činy proti ústavním činitelům, konkrétně v případě úmyslného usmrcení prezidenta republiky, jeho náměstka, dále např. člena vlády při výkonu jeho pravomoci. Zde se uplatní trest smrti obligatorně. Ztrátou života byla fakultativně trestaná i kvalifikovaná skutková podstata vraždy. Dále některé trestné činy vojenské.

¹⁶⁵ Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, §29 odst. 1

¹⁶⁶ Tamtéž, §29 odst. 2

¹⁶⁷ Tamtéž, §29 odst. 3

¹⁶⁸ Tamtéž, §71

Vedle trestního zákona byl přijat také nový trestní řád, podle něhož bylo také stíháno trestem smrti porušení stanného práva, tedy, kdo spáchal trestný čin, pro který bylo stanné právo vyhlášeno, byl potrestán trestem smrti.¹⁶⁹ Trestní řád pak také stanovil pravidla vlastní popravky. Odsouzenec měl právo na návštěvu rodiny, obhájce, popř. duchovního.¹⁷⁰ Před vlastním výkonem popravky byl odsouzenec znovu přečten rozsudek. O výkonu trestu se poté sepsal protokol.¹⁷¹ Obzvlášť rychle byl vykonáván rozsudek trestu smrti v případě stanného řízení, kde měla být poprava vykonána do 12 hodiny po vyhlášení rozsudku.¹⁷²

V roce 1957 došlo k částečné reformě trestního práva. Byl mimo jiné vydán zákon č. 63/1956, kterým se mění a doplňuje trestní zákon. Tam, kde doposud byl uveden trest smrti jako trest jediný, bylo od nynějška možné uložit trest odnětí svobody na 25 let.¹⁷³ Zrušily se také některé skutkové podstaty, za které trestní zákon ukládal trest smrti.¹⁷⁴ Vydán byl také nový trestní řád, který stanovil povinnost Nejvyššího soudu přezkoumat zákonnost rozsudků, jimiž byl uložen trest smrti.¹⁷⁵ Teprve po vyjádření Nejvyššího soudu mohl být rozsudek vykonán.¹⁷⁶

Do roku 1954 se popravovalo v krajských věznicích na venkovních prostranstvích. Po roce 1954 pak v Praze na Pankráci. I před rokem 1954 však bylo běžné, že odsouzenec k trestu smrti se z krajů převáželi do Ústavu nápravných zařízení v Praze na Pankráci.¹⁷⁷

Poprava se vykonávala krutým způsobem, a to oběšením na oprátce zavěšené na kladce na vztyčeném prkně. Odsouzený zemřel na následky udušení. Smrt nastávala za 8 až 14 minut. Den před popravou byly odsouzenec umožněny návštěvy, o které požádal, popř. jej mohl navštívit kněz. Poprava byla uskutečněna následující den za úsvitu. Těsně před výkonem trestu se odsouzenec znovu přečetl

¹⁶⁹ Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), §248 odst. 1

¹⁷⁰ Tamtéž, §268 odst. 2

¹⁷¹ Tamtéž, §269 odst. 3, odst. 4

¹⁷² Tamtéž, §270

¹⁷³ Zákon č. 63/1956, kterým se mění a doplňuje trestní zákon, čl. 1

¹⁷⁴ LIŠKA, O. a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. s. 25

¹⁷⁵ Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), §335 odst. 2

¹⁷⁶ Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), §336

¹⁷⁷ LIŠKA, O. a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. s. 23

rozsudek. Po exekuci bylo tělo ohledáno lékařem, který stanovil smrt, a poté sejmuto ze šibenice a odvezeno na prosekturu k provedení pitvy. Společný hrob pro pohřbení těl odsouzcenců se nacházel na hřbitově v Ďáblicích.¹⁷⁸ Kromě oběšení se na Pankráci popravovalo ještě jiným, neoficiálním, způsobem. V cele nazvané „Sklad léků“ byli odsouzcenci usmrcováni na zvláštním stole zlomením vazů.¹⁷⁹

Během 50. let proběhly stovky politických procesů. Nejvýznamnější a nejznámější je politický proces s Miladou Horákovou. Soudní proces, který probíhal před státním soudem, začal 31. května 1950. Spolu s Miladou Horákovou bylo obviněno ještě dalších 12 lidí. Obvinění byli z velezrady a z vyzvědačství. Rozsudek byl vynesen 8. června téhož roku. Rozsudek trestu smrti si vyslechly 4 osoby: Milada Horáková, Jan Buchal, Oldřich Pecl a Závěš Kalandra. Všichni čtyři se proti rozsudku odvolali, nicméně Nejvyšší soud tresty smrti potvrdil. Nepomohly ani žádosti o milost směřované prezidentu republiky. Trest smrti byl vykonán oběšením 27. června 1950.¹⁸⁰

Největší podíl vykonaných poprav v tomto období připadá na delikt velezrady, za který bylo odsouzeno celkem 230 osob, z toho 83 osob pouze za delikt velezrady, ostatní za souběh trestného činu velezrady a jiného trestného činu. Za celou dobu existence Československé republiky byl právě v tomto období největší výskyt trestu smrti uděleného za vraždu, a to ve 105 případech. Nejvíce osob bylo za vraždu popraveno v roce 1953, kdy tento trest stihl 21 osob.¹⁸¹

¹⁷⁸ LIŠKA, O. a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. s. 23 - 24

¹⁷⁹ CHMEL, L.: *Nejslavnější popravy*. Vyd. 1. Praha: Petrklíč, 2004.

¹⁸⁰ více k politickým procesům např.: KAPLAN, K.: *Největší politický proces "M. Horáková a spol."*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1995.

¹⁸¹ MONESTIER, M.: *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost ve světě a českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Rybka. s. 374 (tabulka: Vykonané tresty smrti v Československu od 9. 5. 1945 do 31. 12. 1989) nebo viz příloha II.

3.7.5 Období od roku 1961 do 1989

K další reformě trestního práva došlo v roce 1961, kdy byl vydán opět nový trestní zákon a trestní řád.

Trestní zákon již neupravoval trest smrti mezi ostatními tresty, ale samostatně jako trest výjimečný. Zároveň stanovil přísnější podmínky pro uložení tohoto trestu. Byl nutný mimořádně vysoký stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost, a uložení tohoto trestu vyžadovala ochrana společnosti nebo nebyla naděje, že by mohl být pachatel převychován.¹⁸² Opět byl zde uveden zákaz ukládání trestu smrti těhotné ženě, a dále osobě, která v době spáchání trestného činu nepřekročila 18. rok věku.¹⁸³ Způsob výkonu trestu smrti se od předchozí úpravy nezměnil, stále se vykonával tedy oběšením, a v případě branné pohotovosti státu bylo možné zastřelení.¹⁸⁴

Trest smrti se opět ukládal především za trestné činy proti republice (vlastizrada, teror, kvalifikovaná sutková podstat záškodnictví, sabotáže, válečná zrada) a za vraždu.

Trestní zákon byl několikrát novelizován. Za zmínku stojí uvést novelu z roku 1973, která do trestního zákona vložila možnost uložit místo trestu smrti odnětí svobody od 15 do 25 let v případě, že takový trest je k dosažení účelu trestu dostatečný.¹⁸⁵

Trestní řád neobsahoval v případě trestu smrti žádné zásadní změny.

Touto právní úpravou u nás vývoj trestu smrti končí. V roce 1989 byl zákonem č. 175/1990 trest smrti vypuštěn, čímž byl tento trest z našeho právního řádu nadobro odstraněn.

Od roku 1961 do roku 1989 byl trest smrti užíván v daleko menší míře, než v období předchozím. Je to tím, že tento nejvyšší trest se uplatňoval v tomto období prakticky pouze za delikt vraždy. Za posledních téměř 30 let existence trestu smrti

¹⁸² Zákon č. 140/1961Sb., trestní zákon, §29 odst. 1

¹⁸³ Tamtéž, §29 odst. 4

¹⁸⁴ Tamtéž, §30 odst. 3

¹⁸⁵ Zákon č. 45/1973 Sb., zákon který se mění a doplňuje trestní zákon, §29 odst. 3

na našem území bylo popraveno 89 osob, což je průměrně 3 osoby za rok. Z toho 88 lidí bylo popraveno za vraždu, 1 osoba za jiný trestný čin. V letech 1968, 1969, 1970, 1977, 1981 a 1988 nebyla vykonána ani jedna poprava, naopak nejvíce trestů smrti bylo vykonáno v roce 1962, kdy bylo oběšeno 10 osob.¹⁸⁶

Posledním popraveným na území České republiky byl Vladimír Lulek, který ubodal svou ženu a své čtyři děti. Popraven byl 2. února 1989. Vedle Vladimíra Lulka čekal trest smrti ještě na dalšího muže, Zdenka Vocáska, který byl odsouzen za vraždu. Poprava nestihla být vykonána před zrušením trestu smrti, a proto byl nakonec rozsudek změněn na doživotní vězení. Na území Slovenska byl posledním popraveným Štefan Svitak.

¹⁸⁶ MONESTIER, M.: *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost ve světě a českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Rybka. s. 374 (tabulka: Vykonané tresty smrti v Československu od 9. 5, 1945 do 31 .12. 1989) nebo viz.. příloha II

4 EXKURZ DO PRÁVNÍ ÚPRAVY TRESTU SMRTI NA MEZINÁRODNÍ ÚROVNI S OHLEDEM NA ČESKOSLOVENSKO A ČESKOU REPUBLIKU

Otázkou trestu smrti na mezinárodní úrovni se po 2. světové válce začala zabývat jak Organizace spojených národů (OSN), tak Rada Evropy. Výsledkem bylo několik dokumentů, které se trestu smrti přímo či nepřímo dotýkají.

4.1 OSN

V reakci na 2. světovou válku vydaly Spojené národy v roce 1948 Všeobecnou deklaraci lidských práv. Deklarace se sice přímo trestu smrti netýká, článek 3 však stanoví, že každý má právo na život. Článek 5 pak zakazuje jakékoli mučení a kruté, nelidské či ponižující zacházení. Tato deklarace však nemá obecnou závaznost, jedná se spíše jen o doporučení.

Práce OSN však pokračovala a výsledkem bylo přijetí Mezinárodního paktu o občanských a politických právech v roce 1966, v platnost vešel v roce 1976. Trestu smrti se týkal článek 6, který v úvodu stanovil, podobně jako Všeobecná deklarace lidských práv, právo každého na život. Zároveň přikázal, že nikdo nesmí být svévolně zbaven života. Trest smrti stále připouštěl, a to v zemích, kde dosud zrušen nebyl a jen za nejtěžší trestné činy, avšak snažil se ho alespoň omezit. Uložený trest smrti nesměl být v rozporu s ustanovením tohoto paktu, ani v rozporu s Úmluvou o zabránění a trestání zločinu genocidia. Dále bylo zaručeno právo odsouzence podat žádost o milost, amnestii nebo zmírnění trestu. Trest smrti nesměl být uložen osobě mladší 18 let, výkon tohoto trestu byl pak zakázán na těhotné ženě.¹⁸⁷

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech již v době, kdy vešel v platnost, neodpovídal představám OSN, neboť již od roku 1971 zde byla snaha o úplné odstranění trestu smrti.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, čl. 6

¹⁸⁸ BESTOVÁ, C. C., Trest smrti v německo-českém porovnání. Brno: nakladatelství Doplněk, 1996, 1. Vydání, str. 58

Zrušení trestu smrti zakotvuje až 2. opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech. Tento protokol, který má pouze 11 článků, odkazuje v úvodu na článek 3 Všeobecné deklarace lidských práv a článek 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Na základě právě těchto článků je nutné trest smrti odstranit z praxe států úplně. Zákaz absolutního trestu upravuje hned článek 1: „*Nikdo nesmí být podle jurisdikce státu, který je stranou tohoto Protokolu, popraven.*“¹⁸⁹ V následujícím článku je však stanovena výjimka, a to v případě, že stát při ratifikaci tohoto protokolu učiní výhradu, která pak umožní tento trest uložit v době války.¹⁹⁰ Česká republika k tomuto protokolu přistoupila v červnu 2004.

Cornelie Bestová upozorňuje na skutečnost, že původní návrh opčního protokolu zněl trochu jinak. Počítalo se s úplným zákazem trestu smrti, nebyly tedy stanoveny žádné výjimky v podobě výhrad. Původní text byl změněn z důvodu dlouhé doby projednávání.¹⁹¹

Na půdě OSN tímto to však práce na úpravě trestu smrti neskončila, Nadále je snaha o úplně odstranění trestu smrti, dokladem je toho například rezoluce č. 62/149, přijatá v roce 2007. Cílem této rezoluce je postupné omezování trestu smrti. Státům bylo doporučeno vyhlásit moratorium na popravy.

4.2 Rada Evropy

V rámci Rady Evropy byla v roce 1950 přijata Evropská úmluva na ochranu lidských práv a základních svobod. Úmluva sice zakotvuje právo každého na život, výslovně však trest smrti připouští, když říká: „*Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.*“¹⁹²

Trestu smrti se dotýká především Protokol č. 6 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1983. Podle tohoto protokolu se trest smrti ruší¹⁹³, podobně jako 2. opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských

¹⁸⁹ 2. opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech, čl. 1

¹⁹⁰ Tamtéž, čl. 2

¹⁹¹ BEST, C. C., Trest smrti v německo-českém porovnání. Brno: nakladatelství Doplněk, 1996, 1. Vydání, str. 59

¹⁹² Evropská úmluva na ochranu lidských práv a základních svobod, čl. 2

¹⁹³ Protokol č. 6 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, 1983, čl. 1

a politických právech však ponechává možnost uložení tohoto trestu za činy spáchané v době války nebo v době bezprostřední hrozby války.¹⁹⁴ Protokol zakazuje jakékoliv výhrady a také odstoupení od tohoto protokolu.

Úplného zrušení trestu smrti v rámci Rady Evropy bylo dosaženo až protokolem č. 13 z roku 2002, kde článek 1 stanoví: „*Trest smrti se zrušuje. Nikdo nesmí být odsouzen k takovému trestu ani popraven.*“¹⁹⁵ Česká republika ho ratifikovala v červenci 2004.

4.3 Evropská unie

Evropská unie je tvrdým odpůrcem trestu smrti. Všechny státy, které jsou členy Evropské unie, podepsaly třináctý protokol Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a zavázaly se tak trest smrti za žádných okolností neuplatňovat. Dokumentem, který zakazuje trest smrti je Listina základních práv Evropské unie z roku 2007, která stanovuje, že „*každý má právo na život*“ a „*nikdo nesmí být odsouzen k trestu smrti, ani popraven*“.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Tamtéž, čl. 2

¹⁹⁵ Protokol č. 13 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, 1983, čl. 1

¹⁹⁶ Listina základních práv Evropské unie, čl. 2

5 DISKUSE O MOŽNÉ OBNOVĚ TRESTU SMRTI V ČESKÉ REPUBLICE

V posledních několika letech stále větší část společnosti, nebo alespoň většina lidí v mém okolí, volá po obnově trestu smrti. Je to logické, dnes a denně nám média servírují ve zprávách vraždy, loupežná přepadení, surová znásilnění a mnoho dalšího. Bylo by proto vhodné uvést některé argumenty pro a proti trestu smrti. Vzhledem k tomu, že toto téma se mého tématu práce týká jen velmi okrajově, a také z důvodu, že Česká republika nemůže znovu zavést trest smrti (viz výše), uvedu argumenty pro a proti pouze ve stručnosti.

5.1 Argumenty zastánců trestu smrti

Trest smrti jako odplata

Nejčastějším důvodem, který slýchávám, je, že smrt se má trestat smrtí, neboli "oko za oko, zub za zub". Je zde tedy prvek pomsty. Toto pojetí se v historii uplatňovalo po velmi dlouhou dobu, a teprve v osvícenství se začala prosazovat teze, že odplata není primárním účelem trestu. Organizace Amnesty international, která se trestem smrti zabývá, ve svém dokumentu poukazuje na to, že je logické, že pozůstalí po obětech vraždy chtějí pomstu, ale stát má působit jako objektivní strážce spravedlnosti, a každý pachatel by měl mít právo se po výkonu trestu vrátit do společnosti. Trest smrti by tedy neměl být použit k uspokojení msty.¹⁹⁷

Trest smrti jako odstrašení

Odstrašení pro potencionálního pachatele - velmi častý argument, podle kterého si potencionální pachatelé svůj čin rozmyslí, pokud jim za něj bude hrozit trest smrti. Toto pojetí se také uplatňovalo ve středověku, kdy právě veřejné popravy měly zajistit ono odstrašení společnosti. T. G. Masaryk v rozhovorech kdysi řekl: *"Sledoval jsem pozorně, má-li trest smrti vliv na zločinnost; studoval jsem statistiku zločinů a zejména vražd po celou dobu, ale nevidím, že by trest smrti měl účinek odstrašující na lidi zločinné; zločinec ve chvíli vraždy nemyslí na trest,*

¹⁹⁷ AMNESTY INTERNATIONAL. *Wenn der staat tötet: argumente pro & kontra todesstrafe stand 12. September 2012* .[online]. (cit. 10. 3. 2013), 2012, s. 2 Dostupné z: http://www.amnesty-todesstrafe.de/files/reader_wenn-der-staat-toetet_argumente.pdf

*ale na úspěch svého zlého činu".*¹⁹⁸ Také zpráva amnesty international uvádí, že žádná vědecká studie nepřinesla přesvědčivý důkaz, že by trest smrti pachatele odstrašoval. Převážná většina vražd je spáchána pod stresem, často pod vlivem drog, v afektu, a v tomto stavu nejsou schopni pachatelé si uvědomit právní následky.¹⁹⁹

Trest smrti jak zabránění pachateli v další trestné činnosti

Dalším velmi častým argumentem je zabránění pachateli v pokračování trestné činnosti po propuštění z vězení. Ano, jistě je možné, že po propuštění na svobodu bude pachatel opět trestnou činností páchat, ale právě vězení by tomu mělo zabránit. Cílem odnětí svobody je nejen ochrana společnosti před pachatelem, ale také náprava pachatele, který by určitě měl dostat šanci „začít znovu“. S tímto argumentem také souvisí beztrestnost pachatele odsouzeného na doživotí, neboť takový odsouzenec nemůže být již více potrestán v případě, že spáchá další těžký zločin například ve vězení.

Amnesty International k tomuto argumentu uvádí, že míra recidivy je velmi nízká, a to především proto, že vražd se dopouští pachatelé nejčastěji ve stavu emocionálního vypětí, a je velmi nepravděpodobné, že by se tento stav opakoval. Není tedy jisté, že pachatel trestný čin opět spáchá.²⁰⁰

Argument ekonomický

Tento argument spočívá v tom, že náklady na popravení pachatele jsou daleko menší než náklady výkonu trestu ve vězení. Podle mého názoru nemůže tento argument obstát, neboť nemůžeme přece srovnávat lidský život s penězi.

¹⁹⁸ ČAPEK, K.: *Hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. souborné. Praha: Československý spisovatel, 1990, str. 198

¹⁹⁹ AMNESTY INTERNATIONAL. *Wenn der staat tötet: argumente pro & kontra todesstrafe stand 12. September 2012* [online]. (cit. 10. 3. 2013), 2012, s. 2 Dostupné z: http://www.amnesty-todesstrafe.de/files/reader_wenn-der-staat-toetet_argumente.pdf

²⁰⁰ Tamtéž, s. 5

Mezi další argumenty patří také:

- Trest smrti jako prevence kriminality – taktéž nebylo dokázáno, že trest smrti snižuje kriminalitu
- Trest smrti jako prostředek k boji proti násilí
- Veřejné mínění

5.2 Argumenty odpůrců trestu smrti

Justiční omyl

Nejčastějším a nejpádňším argumentem odpůrců trestu smrti, je možnost odsouzení nevinného - tzv. justiční omyl. Jakmile se totiž jednou tento trest vykoná, nelze ho již nikdy vzít zpět. Racionálně uvažující člověk s tímto argumentem musí souhlasit, a i kdyby to byl jediný argument proti trestu smrti, je nepochybné, že předčí všechny důvody, které uvádí zastánci trestu smrti.

K tomu, aby byl k trestu smrti odsouzen nevinný člověk, stačí velmi málo. Pochybení může nastat ze strany policie, státního zástupce, nespolehlivé svědectví, u cizinců komunikační problémy, nepřímé důkazy. Amnesty international upozorňuje na případy v Americe, kdy od roku 1973 bylo propuštěno z cely smrti více než 130 osob.²⁰¹

Dvojitý trest

Odpůrci trestu smrti poukazují na to, že poprava se často provádí až několik let po vyřčení rozsudku, a čekání několik let na smrt je pro odsouzence velmi kruté.

²⁰¹ Tamtéž, s. 6

6 ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se zabývala trestem smrti v historii našeho státu. Na základě dobových pramenů, ze kterých jsem ve své práci vycházela, a s pomocí odborné literatury, jsem se pokusila nastínit vývoj tohoto absolutního, jinak řečeno též hrdelního, trestu a jeho aplikaci v praxi. Trest smrti prodělal na našem území dlouhý vývoj, počínaje raným feudalismem a konče rokem 1989. V tomto tisíciletém vývoji se objevují etapy, kdy se trest smrti uplatňoval v hojném počtu, a naopak nalezneme období, ve kterém se počet poprav snižoval.

Od počátků českého státu se trestem smrti trestalo mnoho deliktů. Nejzávažnějšími byly vraždy, znásilnění, loupeže. Avšak ztrátou hrdla se trestala i taková provinění, za která by i dnešní nejzazší zastánci trestu smrti tento trest neuložili. Smrtí se totiž trestala i pouhá krádež, žhárství. A středověk šel ještě dál, stíhaly se totiž také delikty, které se v dnešním trestním právu vůbec neobjevují a za které je dnes maximální trestem, jestli se tedy o trestu dá mluvit, morální odsouzení. Jedná se o smilstvo, cizoložství, pohlavní styk se zvířetem,

Po většinu doby byly tresty smrti vykonávány velmi krutými způsoby. Trest byl totiž po dlouhou dobu chápán jako pomsta pachatelů, nikoli jako náprava pachatele či ochrana společnosti. Osoby odsouzené ke ztrátě hrdla umíraly často v strašlivých mukách modlíce se, aby jejich utrpení už skončilo. Rozsudky soudů neznaly mezí a často již tak děsivé rozsudky smrti, jako bylo například rozčtvrcení, upálení zaživa, naražení na kůl, a další, byly ještě doplněny o stejně krutá, ne-li krutější, zotřetí. Tato zotřetí spočívala v useknutí ruky, vytržení jazyka, vytažení jazyka týlem, lámání kolem a v mnohém dalším. Soudci nebyli po dlouhou dobu vázáni žádnými právními předpisy, a proto záviselo jen na nich, jak moc bude odsouzenec při své popravě trpět. Popravy byly navíc veřejné, scházelo se na nich mnoho lidí, z čehož se dá usuzovat, že tehdejší středověká společnost si v těchto krutých popravách libovala.

Tereziánský zákoník sice upustil od některých druhů poprav (utopení probodnutí za živa kulem), nicméně ty nejvíce děsivé stále ponechal v užívání. Zlom nastal až vydáním Hrdelního řádu Josefa II., který trest smrti v řádném řízení úplně odstranil a ponechal ho jen v řízení podle stanného práva. Přestože po jeho smrti byl trest smrti opět obnoven, bylo upuštěno od starých středověkých způsobů,

a jediným způsobem popravu se stala šibenice. Tím skončila definitivně strašlivá středověká praxe.

Pro období středověku je také charakteristické, že způsoby trestu smrti se lišily podle toho, koho se měly týkat. V právu šlechtickém se nejčastěji užívalo stětí mečem, což znamenalo čestný odchod ze světa. Jen výjimečně se uplatnil jiný způsob jako čtvrcení, zahrabání za živa, lámání kolem. Zato v městském právu, které se týkalo obyčejných měšťanů, se soudy činily s velkou krutostí. Právě pro městské právo jsou charakteristické výše uvedené způsoby výkonu popravu.

Trest smrti se často stával nástrojem k zakrytí represe. Zřetelně se to projevilo při povstání proti panovníkům, jako příklad mohu uvést v práci zmíněnou staroměstskou popravu 27 osob. Také v odstranění nepohodlných osob hrál absolutní trest důležitou roli. Projevilo se to především ve 20. století za okupace českého státu, kdy docházelo k perzekucím českého obyvatelstva, dále pak v 50. letech za doby tzv. politických procesů. Nicméně i v období dřívějším se s tímto zneužitím trestu smrti můžeme setkat, neboť čím jiným bylo stíhání čarodějnic, když ne odstraněním nepohodlných osob. Jak bylo uvedeno, většina čarodějnických procesů byla vedena až v období pobělohorském, kdy jediným povoleným náboženstvím bylo katolictví. Delikt čarodějnictví spočíval v uzavření smlouvy s ďáblem, čímž se provinilec odvrátil od boha, stal se tedy odpůrcem katolické církve. Uvědomíme-li si navíc, že stačilo pouhé nařčení z tohoto deliktu, aby se spustil proces, který téměř vždy končil vynuceným přiznáním se ke všemu, co podezřelému bylo kladeno za vinu, není pochyb o tom, že tyto procesy mohly a patrně také sloužily ke mstě, například mezi znepřátelenými sousedy.

Ani po vzniku Československého státu se od trestu smrti neupustilo. T. G. Masaryk byl sice jeho odpůrcem, avšak podle jeho názoru mělo dojít k odstranění nejvyššího trestu odspoda, tedy od lidí, nikoli zásahem mocnosti. Tisíciletou etapu vývoje trestu smrti nakonec ukončil až rok 1989. Je to logické, neboť v demokratické společnosti a právním státě nemá trest smrti již místo. Trestem není sledována pomsta pachateli, ale ochrana společnosti a náprava pachatele.

Na úplný závěr zbývá odpovědět na otázku, která padla v úvodu mé diplomové práce, tedy zda patřím mezi zastánce či odpůrce trestu smrti, nebo zůstanu někde na pomezí s nevyhraněným názorem. Shrnu-li své poznatky, které jsem získala studiem této materie, musím se přidat na stranu odpůrců trestu smrti, a to z jednoduchého důvodu. Trest smrti je trestem nevratným, jakmile je jednou vykonán, nelze ho vzít zpět. V našich dějinách došlo nesčetněkrát k popravě nevinných lidí. I v dnešní době se stále vyskytují případy, kdy jsou osoby odsouzeny za trestný čin, který nespáchaly. Často také docházelo ke svévoli soudců, a i přesto, že dnešní právní řád je na takové úrovni, že by trest smrti byl jistě právně ošetřen velmi podrobně, nelze vyloučit, že by se toto mohlo opakovat. Neuspěje u mě ani argument odstrašení, neboť si nedovedu představit, že pachatel nedokončí vraždu jen proto, že mu hrozí trest smrti. A upřímně, pro mě je mnohem větším odstrašením doživotní vězení, než trest smrti.

Trest smrti je sice ještě stále v mnoha státech užíván, avšak já doufám, že postupem času dospěje společnost k názoru, že tento trest je již přežitkem.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Odborná literatura

BEST, C. C., *Trest smrti v německo-českém porovnání: Inaugurační disertační práce k získání doktorátu na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Doplněk, 1. vyd., 1996. 177 s ISBN 80-85765-56-X

ČAPEK, K.: *Hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. souborné. Praha: Československý spisovatel, 1990. 588 s. Spisy Karla Čapka. Sv. 20. ISBN 80-202-0170-X

FRANCEK, J.: *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Zločinnost a bezpráví*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011. 737 s. ISBN 978-80-7432-115-3.

CHMEL, L.: *Nejslavnější popravy*. Vyd. 1. Praha: Petrklíč, 2004. 175 s. ISBN 80-7229-107-6.

JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. Praha: Leges, 2010, 2. Vyd. 904 s ISBN 978-80-87212-49-3

JIREČEK, H.: *Slovanské právo v Čechách a na Moravě. 1, Doba nejstarší: Od prvních zpráv do konce X. století*. Praha: Karel Bellmann [distributor], 1863. 237 s

KADLECOVÁ, M.: *České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, 1. Vydání, 199 s ISBN: 80-86861-83-X

KLABOUC, J.: *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. 1. vyd. Praha, 1967

KOČÍ, J.: *Čarodějnické procesy: z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. - 18. století*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1973. 176, [2] s.

LATA, J.: *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis CZ, 1. Vydání, 2007, 114 s ISBN 978-80-86920-24-5

LIŠKA, O. a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. 294 s. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu; č. 2. ISBN 80-86621-09-X.

MALÝ, K.: *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995. 269 s. ISBN 80-85903-01-6.

MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. 673 s. ISBN 80-7201-433-1.

MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách v 15. -16. století*. 2. přepr. a dopl. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1989. 271 s.

MONESTIER, M.: *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost ve světě a českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Rybka 1998. 405 s. ISBN 80-7176-812-X

RAUSCHER, R.: *Usmrcení člověka v českém právu zemském*. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927. Knihovna právnické fakulty university Komenského v Bratislavě; sv. 18. 91 s.

SCHELLE, K. a kol. *Vývoj trestního řízení*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2012. 100 s. Právo. ISBN 978-80-7418-139-9

SCHELLE, K., HORÁKOVÁ, M., SALÁK, P., TAUCHEN, J.: *Protektorát Čechy a Morava - jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin: (vybrané problémy)*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2010. 139 s. ISBN 978-80-7418-052-1.

SVÁTEK, J.: *Dějiny poprav a katů v Čechách*. V tomto souboru vyd. 1. Praha: Havran, 2004. 225 s. Mýtus; sv. 10. ISBN 80-86515-45-1.

VLČEK, E.: *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 2., nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 66 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; č. 346. ISBN 80-210-3506-4

VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V.: *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8

Příspěvky ve sborníku

HORÁK, O.: Trestní právo meziválečného Československa. In: SALÁK, P. a TAUCHEN, J. (eds): *Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 194 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; sv. 368. Řada teoretická. s. 76 – 95. ISBN 978-80-210-5086-0.

KREUZ, P. K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské, in: FRANČEK, J. (ed.): *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.- 18. století: sborník příspěvků z konference*. 1. vyd. Pardubice: Východočeské muzeum, 1996. Východočeský sborník historický; 1996. suppl. 3. s. 63 – 100. ISBN 80-86046-06-0

MALÝ, K. Ochrana vlastnictví ve Vladislavském zřízení zemském. In: MALÝ, K., PÁNEK, J. (eds.): *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8.12 2000 v Praze*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 2001. s. 207 – 215. ISBN 80-7286-035-6

SPURNÝ, F. : Čarodějnické procesy 16. a 17. století a jejich právní aspekty. In: FRANČEK, J. (ed.): *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.- 18. století: sborník příspěvků z konference*. 1. vyd. Pardubice: Východočeské muzeum, 1996. s. 133-

140. Východočeský sborník historický; 1996. suppl. 3. s. 133 – 140. ISBN 80-86046-06-0

TAUCHEN, J.: Trestní právo v Protektorátu Čechy a Morava. In: SALÁK, P. a TAUCHEN, J. (eds): *Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 194 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; sv. 368. Řada teoretická. s. 96 – 112. ISBN 978-80-210-5086-0.

Právní předpisy

Dekreta Břetislavova. in: ADAMOVIČ, K. a SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 21 - 22

Statuta Konrádova. in: ADAMOVIČ, K. a SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 27 - 30

Zřízení zemské království českého. In: PALACKÝ, F.: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Díl 5*. Praha: [s.n.], 1862. s. 5 - 266

Zřízení zemské z roku 1549. in: JIREČEK, H., JIREČEK, J. *Sbírka zřízení zemských království českého, markrabství moravského a slezských knížectví: Zřízení zemská království českého XVI. věku*. V Praze: Nákl. "Všehrda", 1882. s. 129 - 488

Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína, ed. JIREČEK, J., 5. vyd.. Praha: Spolek českých právníků Všehrd, 1876., 511 s.

Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého: 1627. Ed. JIREČEK H. Praha : F. Tempský, 1888. 596 s.

Geho Milosti římského císaře, vherského a českého krále, ec. Jozeffa Prwnjho. Arcy-knjžete Rakauského, ec. pána nasseho negmilostiwëgssýho. Nowé právo vtrpné a hrdelnj, pro králowstwj České, margrabstwj Morawské a knjžetctswj Sleské. Praha: V Dědičůw Jana Karla Geřábka, 1708. [4], 84, [2] s. Dostupné z: <http://eod.vkol.cz/ii630310/>

Constitutio criminalis Theresiana, aneb, Ržjmské Cýsařske w Vhřjch a Cžechách ec. ec. Králowské Aposstolské Milosti Marye Terezye Arcý-Kněžny Rakauské, ec. ec. Hrdelnj Práwnj Ržád. Wjdeň: J.T. Grozný z Trattnerůw, 1769. [230], 282, LVI, [2], 20 s. Dostupné z: <http://eod.vkol.cz/iii32047/>

Práva všeobecná nad proviněními a jich trestmi, Vídeň, 1787

Knih práw nad přečiněními hrdelnjmi a těžkými řádu Městského, (totiž Policye) přestupky. [Dj]l prwnj, dj]l druhý]. Wjdeň: J.T. Grozný z Trattnerůw, 1804. 328, 216 s. Dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=21924>

Zákon č. 117/1852 ř. z., zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích

Zákonný článek č. 5/1878, trestní zákon o zločinech a přečinech

Zákon č. 119/1873 ř. z., jímž se uvádí trestní řád

Zákon č. 134/1885 ř.z., O opatřeních proti obecně nebezpečnému užívání třaskavin a obecně nebezpečnému zacházení s nimi

Zákon. Č. 91/1934 Sb. O ukládání trestu smrti a o doživotních trestech

Dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb.II, o potrestání nacistických zločinů, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

Dekret presidenta republiky č. 17/1945 Sb. II, o národním soudu

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 63/1956 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon

Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 140/1961Sb., trestní zákon

Zákon č. 45/1973 Sb., zákon který se mění a doplňuje trestní zákon

Mezinárodní předpisy

Všeobecná deklarace lidských práv (1948)

Evropská úmluva na ochranu lidských práv a základních svobod (1950)

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966)

Protokol č. 6 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (1983)

2. opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech (1989)

Protokol č. 13 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (2002)

Listina základních práv Evropské unie (2007)

Dobové prameny

BIČÍK, Z. (ed.): *Knihy smolné*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1969. 173 s.

CIRONIS, P. (ed.): *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630: S přílohou pozdějších čarodějnických procesů*. 2. vyd. Rokycany: Státní okresní archiv, 1994. 143 s. Ad fontes; 3

JÍLEK, F.: *Vyznání na mučidlech: texty ze starých knih černých, jinak smolných*. Praha: Fr. Borový, 1937, 357 s.

KOSMAS: *Kosmova Kronika česká*. [z angl. orig. přel. Hrdina, K. a Bláhová, M.]. 5. vyd., (Ve Svobodě 1. vyd.). Praha: Svoboda, 1972. 261, [3] s. Členská knihovna nakl. Svobody

Nejvyššího sudího království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká. ed. ČÁDA, F. Praha: Česká akademie věd a umění, 1930. xi, 231 s. Historický archiv; č. 48

PÁNEK, J. (ed.): *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617 – 1751*. vyd. 1. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1977. 292 s.

Řád práva zemského, čl. 84 a 85, in: JIREČEK, H: *Codex juris Bohemici. Tomi II, Pars 2. Jus terrae atque jus curiae regiae saeculi XIV-mi*. Praha: [s. n.], 1870. s. 198 - 255

Sententiae a iudicio terrae Bohemiae latae, in: JIREČEK, H: *Codex juris Bohemici. Tomi II, Pars 2. Jus terrae atque jus curiae regiae saeculi XIV-mi*. Praha: [s. n.], 1870, s. 28

Staré letopisy české [z vřatislavského rukopisu novočeským pravopisem vydává F.Šimek]. Praha: Historický spolek, 1937. XVII, 179 s. Prameny a texty k dějinám československým; Sv. I

VERBÍK, A. a ŠTARHA, I. (eds.): *Smolná kniha Velkobítěžská 1566 – 1636*. 1. vyd. Brno: Blok, 1973. 270 s.

Odborné články

KÝR, A.: *Památník pankrác*. Historická penologie, 2003, č. 1, s. 3 - 14

Internetové zdroje

AMNESTY INTERNATIONAL. *WENN DER STAAT TÖTET: ARGUMENTE PRO & KONTRA TODESSTRAFE STAND 12. SEPTEMBER 2012* [online]. (cit. 10. 3. 2013), 2012, 18 s. Dostupné z: http://www.amnesty-todesstrafe.de/files/reader_wenn-der-staat-toetet_argumente.pdf

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I.: Originální německé znění ustanovení §20 Práv všeobecných nad proviněními a jich trestmi, Vídeň, 1787

Příloha II. Vykonané tresty smrti v Československu od 9. 5. 1945 do 31. 12. 1989

RESUME

In my diploma thesis I was dealing with the topic of the death penalty in the history of the Czech state. The capital punishment was always the natural part of the mankind. The first records of it in our territory can be traced back to the Slavic tribes where the blood feud was often exercised. In the course of time, the system of the penal law and justice is being formed and the concept of the punishment and capital punishment itself is being developed. Based on the period sources and history law books I have outlined the development of this absolute punishment and its practical application in different periods of the Czech state

The opening of my thesis clarifies the concept of punishment and its purpose. At the beginnings of the penal law the purpose of the punishment was revenge. However, at the time of the Enlightenment, the view to the punishment changed and the aim was primarily the re-education of the offender. I have also covered the methods of executions briefly.

In the main part of the diploma thesis, in chapter number 3, I address the evolution of capital punishment up to the year 1989 when it was abolished. The chapter is divided into seven parts according to the historical periods of the Czech state. Death penalty was mostly practiced in medieval times in ways considered savage nowadays. There was a turning point during the reign of Joseph II. He abolished the death penalty in most instances. After his death it was reinstated, however was practiced by hanging only. Also the number of types of the crimes, which lead to the capital punishment, was reduced. After the foundation of the Czechoslovakian state, the capital punishment was not almost used. On the contrary, at the time of the occupation, a lot of people were executed. The executions were quite often also after the occupation and in 50's. From 1960 to 1989 the capital punishment was used rarely, mainly for murder.

The fourth chapter is focused on regulation of the death penalty in the international framework. The outmost focus is put on the UNO and Council of Europe legislation. Both organizations opted for abolition of capital punishment since the end of Second World War. It resulted in several legal instruments preventing parties from practicing the punishment limitlessly.

The last chapter includes some arguments for and against the death penalty.

PŘÍLOHA I. Originální německé znění ustanovení §20 Práv všeobecných nad proviněními a jich trestmi

§. 20.

Die Todesstrafe soll außer den Verbrechen, bey welchen nach dem Gesetze mit Standrecht verfahren werden muß, nicht Statt finden. In den standrechtlichen Fällen aber ist der Strang zur alleinigen Todesstrafe bestimmt. Der zum Strang verurtheilte Verbrecher wird gehangen, erdroffelt, und ihm die ordentliche Begrabung versaget. Des Verbrechers Körper, nachdem er dem Volke zum Bespieler 12 Stunden hangen geblieben ist, ohne Gepränge oder Begleitung, wo es seyn kann, neben dem Richtplatz einzuscharren.

(převzato: originální německé znění zákoníku vydaného v roce 1787 ve Vídni)

PŘÍLOHA II. Vykonané tresty smrti v Československu od 9. 5. 1945 do 31. 12. 1989

Rok	Vražda	Podle retribučních dekretů	Za velezradu	Souběh velezrady a vyzvědačství	Souběh velezrady a vraždy	Ostatní trestné činy	Celkem
1945		98					98
1946		361					361
1947	2	258				1	261
1948		20				3	23
1949	8	1	11	8	3		31
1950	6		18	23	10	1	58
1951	4		26	16	10	3	59
1952	9		9	28	16	2	64
1953	21		9	5	11	1	47
1954	13		4	4	4		25
1955	6		2	4	3		15
1956	8						8
1957	5			2			7
1958	13	1	2				16
1959	6		1			1	8
1960	6		1				7
1961	6						6
1962	10						10
1963	7						7
1964	7						7
1965	4						4
1966	8						8
1967	4						4
1968							0
1969							0
1970							0
1971	1						1
1972	5						5
1973	3						3
1974	1						1
1975	5						5
1976	1						1
1977							0
1978	1						1
1979	3					1	4
1980	4						4
1981							0
1982	2						2
1983	3						3
1984	1						1
1985	5						5
1986	3						3
1987	1						1
1988							0
1989	2						2
celkem	194	739	83	90	57	13	1176

(převzat: MONESTIER, M.: *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost ve světě a českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Rybka. s. 374)